

Via Lemovicensis

Pelgrimsweg van Vézelay

Achtergrondinformatie

Wat is er zoal te zien langs de route?

Inleiding

Al vanaf het begin van de samenstelling van de eerste gidsen voor de Pelgrimsweg van Vézelay kwamen de leden van de werkgroep voortdurend elementen terzijde van de route tegen die ze graag in de tekst wilden opnemen. Dit dreigde wat uit te hand te lopen, vandaar dat werd besloten om slechts enkele opvallende zaken, zoals die ook vermeld werden in de originele Franse beschrijvingen, tussen de routeaanwijzingen op te nemen. Wel werd afgesproken om ooit, als de situatie zich zou voordoen, met een afzonderlijke beschrijving te komen, waarin achtergronden en bezienswaardigheden langs de route worden beschreven.

Uit eigen ervaring weten we dat, al lopende, de drang tot voortgang soms die van het om je heen kijken overheerst en dat later (op de dag soms) de spijt opduikt als je te snel een dorpje hebt doorkruist en iets interessants, maar helaas net even niet zichtbaar vanaf de route, hebt gemist.

De 'lockdown' als gevolg van de corona-hectiek van dit moment heeft twee leden van de werkgroep, t.w. Wobien Doyer en Klaas Mors, ruim de tijd gegeven om deze klus te klaren. Elk vanuit hun werkkamer zijn zij minutieus de route langs gegaan en hebben veel voor de pelgrim interessante (historische) bezienswaardigheden en achtergronden ontdekt en beschreven. De samenstellers hebben dit ervaren als een boeiende virtuele tocht langs de 'Voie historique' van Vézelay naar Saint-Jean-Pied-de-Port. Veel van de brongegevens hierbij kwamen natuurlijk van het onvolprezen internet, waaruit, met soms creatief geformuleerde zoekopdrachten, de meest verrassende informatie werd opgedoken. Ook werd vaak m.b.v. Google Earth en StreetView, 'ter plaatse' gecontroleerd of het beschrevene ook echt aanwezig en zichtbaar was en hoe daar te komen. Ook de illustraties zijn veelal van het wereldwijde web afkomstig.

De samenstellers realiseren zich dat ze zeker zaken hebben gemist en vertrouwen er dan ook op dat gebruikers van deze informatie onderweg ook hun ogen open houden en ons, via de gebruikelijke kanalen (www.santiago.nl/vezelay/contact), tips geven over nog niet beschreven maar voor de pelgrim onderweg interessante zaken terzijde van de route, zodat deze in een eventuele update ervan kunnen worden opgenomen.

Omdat gekozen is voor een uitgifte in alleen pdf-formaat is de gehele route in één document beschreven. De omvang ervan hoeft voor niemand een belemmering te vormen om deze onderweg op de smartphone of tablet bij zich te dragen.

Wij hopen dat deze informatie bij zal dragen tot het beleven van een boeiende pelgrimstocht over de historische weg van Vézelay naar Saint-Jean-Pied-de-Port.

Werkgroep 'Pelgrimsweg Vézelay'

(versie 15-5-2020)

Inhoud

1. Vézelay [klik hier](#)

Zuidelijke variant via Nevers

1.1 Vézelay > Nevers [klik hier](#)

1.2 Nevers > Saint-Amand-Montrond..... [klik hier](#)

1.3 Saint-Amand-Montrond > Gargillesse..... [klik hier](#)

Noordelijke variant via Bourges

1.1 Vézelay > La Charité-sur-Loire [klik hier](#)

1.2 La Charité-sur-Loire > Bourges..... [klik hier](#)

1.3 Bourges > Gargillesse [klik hier](#)

Gezamenlijke route

1.4 Gargillesse > Crozant..... [klik hier](#)

2. Crozant > La Coquille..... [klik hier](#)

3. La Coquille > Sainte-Foy-la-Grande..... [klik hier](#)

4. Sainte-Foy-la-Grande > Captieux [klik hier](#)

5. Captieux > Sault-de-Navailles..... [klik hier](#)

6. Sault-de-Navailles > Saint-Jean-Pied-de-Port [klik hier](#)

1. Vézelay

UNESCO

De route die je nu gaat lopen is in 1998 de UNESCO geclassificeerd als Werelderfgoed onder de naam: 'Chemins de Saint-Jacques de Compostelle en France'. In de diverse regio's waar doorheen deze route je voert zijn dit de belangrijkste bijbehorende monumentale gebouwen:

Bourgogne	Asquins (één kilometer noordelijk van Vézelay): église Saint Jacques Vézelay: voormalige abdij Sainte-Madelaine Charité-sur-Loire: Priorijkerk Sainte-Croix-Notre-Dame
Berry	Bourges: centrum en de kathedraal Saint-Etienne Neuvy-Saint-Sépulchre: collegiale kerk Saint-Etienne en de voormalige collegiale kerk Saint-Jacques
Limousin	Saint-Léonard-de-Noblat: kerk Saint-Leonard
Aquitaine	Périgeux: kathedraal Saint-Front Bazas: voormalige kathedraal Saint-Jean-Baptiste Saint-Sever: abdij Saint-Jean-Pied-de-Port: poort van Saint-Jacques

Natuurlijk zullen we in het volgende aandacht besteden aan deze op de Unesco-lijst genoemde bezienswaardigheden, maar er zijn onderweg nog veel meer zaken die het aanzien ervan en een eventueel nader bezoek de moeite waard zijn. Ook die zul je in de volgende opsomming aantreffen.

Km -1.0 Asquins

Iets ten Noorden van Vézelay vinden we in Asquins het eerste Unesco monument: de kerk van Saint-Jacques-le-Majeur, waarvan de delen nog dateren uit de 11e eeuw. Midden 18e eeuw heeft de kerk een grondige opwaardering gekregen en de resultaten in de vorm van een schitterende inrichting zijn nog steeds te bewonderen. Naast de polychrome sculptuur van Jacobus zijn er nog meer te bewonderen. Verder siersmeedwerk, diverse monumentale schilderijen met levendige afbeeldingen, rijkversierde altaren, alsook diverse fresco's uit de 13e, 14e en 16e eeuw. Vanuit Vézelay is deze kerk zeker een kleine opwarmingswandeling

1. Vézelay

0.0 Vézelay

Alvorens ons (via een van beide varianten) op weg te begeven op de Via Lemovicensis valt er in Vézelay zelf ook nog het een en ander te bekijken. Het is één der 'les plus beaux villages' zoals de Fransen zelf zeggen. In zijn glorie tijd telde de plaats bijna 10.000 inwoners. Verwacht nu echter geen grote stad met een veelheid aan voorzieningen, maar eerder een plattelandsdorpje (± 500 inwoners) met een roemrucht verleden.

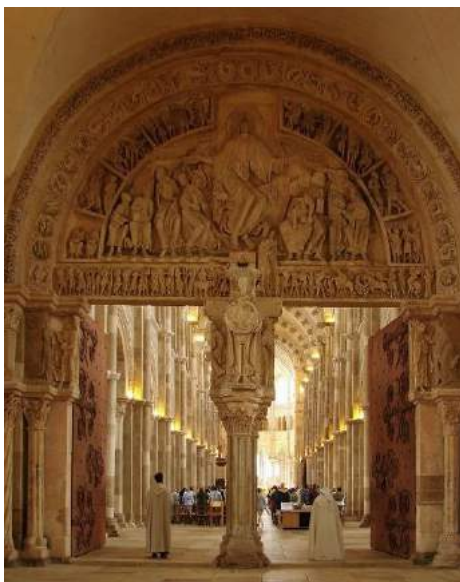
Allereerst is daar de Basiliek Sainte-Marie-Madeleine. Deze Romaanse kathedraal (12^e - 14^e eeuw) is al van verre te zien en wekt zeker voor de uit het Noorden naderende pelgrim grote verwachtingen. De kerk is dagelijks geopend van 07.00 - 20.00 uur. De kerk staat op een 300m hoge heuvel, het hoogste punt van de stad, en is daarom al van verre zichtbaar. De monniken ontwikkelden al sinds 1050 Vézelay tot een veel bezocht bedevaartsoord, omdat zij bekend maakten het gebeente van Maria Magdalena te bezitten. De bouw van een veel grotere kerk was daarom noodzakelijk.

Deze abdijkerk werd ook een begeerde laatste pleister- en verzamelplaats, vooraleer de lange tocht naar Santiago de Compostela aan te vatten. De kerk is in de 19^e eeuw, onder leiding van architect Viollet-le-Duc gerestaureerd.

Zowel het exterieur als het interieur is het aanzien de moeite waard. Het timpaan boven het centrale portaal van de gevel stelt het Laatste Oordeel voor. Het werd in 1856 vervaardigd door de beeldhouwer Pascal. Het in neo-romaanse stijl uitgevoerde werk onderzocht aanvankelijk sterke kritiek maar werd later wel als geslaagd beschouwd. Het oorspronkelijke timpaan, dat tijdens de Franse Revolutie kapotgeslagen werd, heeft een

plaats gekregen tegen de buitenmuur van het achtste travee van het schip, aan de zuidzijde.

De narthex (voorschip of voorportaal) heeft zijn eigen symboliek; hij is in principe voor de gelovigen een plek van bezinning en boetedoening alvorens de kerk binnen te gaan. Nog niet gedoopten en degene die het licht nog niet ontvangen hebben mogen de kerk niet betreden. In de narthex van Vézelay wordt dit gegeven op bijzondere wijze geïllustreerd in het timpaan in deze ruimte. Hierin worden de apostelen, bevangen door de heilige geest, de wereld in gestuurd om de volkeren te bekeren. Na de bekering mogen de gelovigen binnentreden en opgaan naar het licht.

1. Vézelay

Met zijn lengte van 62 m is de kerk langer dan andere Franse kathedralen, zoals de Notre-Dame van Parijs (60m) of de Notre-Dame van Amiens (54 m). Lichter dan de narthex lijkt het een lange straat naar het koor. Het romaanse schip was in 1140 klaar. Net als in de narthex, bevinden zich boven de grote rondboogarcades die toegang geven naar de zijbeuken, de hoge vensters van de bovenste zijmuren. Er zijn tien traveeën waarvan er negen een kruisgewelf hebben gescheiden door ronde gordelbogen, met afwisselend lichte en donkere secties, die steunen op pijlers in drie verdiepingen. De twee zijbeuken zijn ook voorzien van kruisgewelven die rusten op zuilen met versierde kapitelen.

De tamelijk grote crypte onder het koor stamt uit de Karolingische tijd. In het bezoekerscentrum op de weg naar de basiliek kan men zich voorbereiden op het bezoek door middel van films en gedetailleerde maquettes.

Ook het dorp is zeker de moeite waard voor een wandeling. U denkt de toeristen weg en loopt in een tijdloze omgeving, steile straatjes, romaanse huizen en indrukwekkende stadsmuren die nader zijn te ervaren met een wandeling over de weergang.

Alvorens u het dorp verlaat, moet u absoluut eerst ook nog even naar het kasteelterras achter de basiliek. Dit aangename, beschutte plein biedt een schitterend panorama op de valleien van Cure en Morvan!

Voor meer informatie:

La Maison du Visiteur (op de weg naar de basiliek): <https://vezelay-visiteur.com>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Basiliek_Sainte-Marie-Madeleine_van_Vézelay

<http://www.wandelpaden.com/vezelay.html>

<https://www.espritduchemin.org/nl/tour-de-vezelay/omgeving>

Diensten in de Basiliek (open voor publiek) :

Dinsdag t/m vrijdag:

Lauden: 07.00 uur

Sext: 12.30 uur

Vespers: 18.00 uur

Mis: 18.30 uur

Zaterdag:

Lauden: 08.00 uur

Mis: 12.30 uur

Vespers: 18.00 uur

Zondag:

Lauden: 08.00 uur

Hoogmis: 11.00 uur

Vespers: 18.00 uur

Maandag:

Mis: 18.30 uur

Inleiding en Inhoud

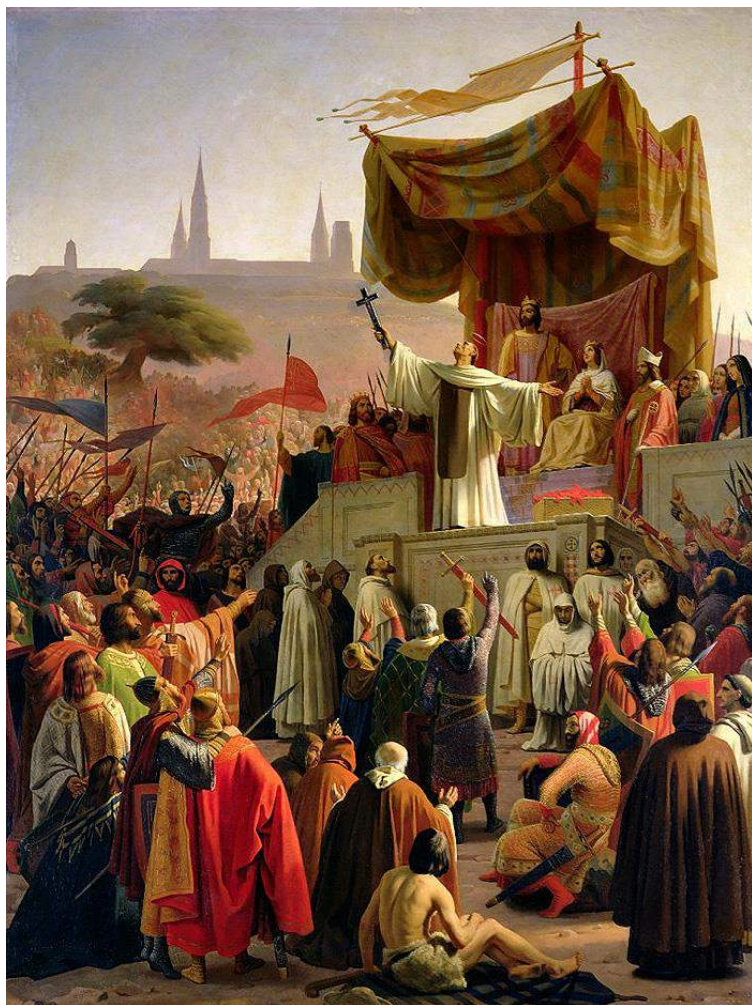
Kruistochten. Vézelay is ook het toneel geweest van historische massabijeenkomsten. Zo predikte Bernard van Clairveaux er in 1146 de Tweede Kruistocht, die voor de deelnemers rampzalig zou verlopen. In 1190 begon er de Derde Kruistocht met koning Filips II van Frankrijk en Richard Leeuwenhart aan het hoofd. Ook de volgende kruistochten, in 1248 en 1270, onder leiding van Lodewijk de Heilige, vertrokken vanuit Vézelay.

De van uit het Noorden komende pelgrim die de heuvel beklimt, komt halverwege bij een groot houten kruis, het 'Croix de Bernard'. Dit is de plaats waar Bernard van Clairveaux zijn oproep tot deelname aan de kruistocht deed. Daar vlakbij is in de 12e eeuw, als aandenken aan deze gebeurtenis, een kapel gebouwd, gewijd aan het 'Sainte Croix', maar bijgenaamd 'la Cordelle', als verwijzing naar het koord dat Franciscaner monniken om hun pij dragen.

Tot de Franse revolutie werd de kapel gebruikt door Franciscaner monniken, die er momenteel wederom bezoekers ontvangen.

1. Vézelay

Links: Bernard van Clairveaux (1090-1153) predikt aan de voet van de heuvel (op de achtergrond de abdijkerk) de tweede kruistocht (een danig geroman-tiseerde voorstelling).

Traject 1.1 Zuid

2.4 Saint-Père

De kerk Notre-Dame (13de-15de eeuw) is midden 19de eeuw gerestaureerd door Viollet-le-Duc, de architect die ook de basiliek van Vézelay restaureerde. De Notre Dame werd eind 16de eeuw parochiekerk, nadat de vorige – de Saint-Pierre – was verwoest tijdens de Hugenotenoorlogen. De restanten van de Saint-Pierre zijn nog te zien, bij de zuidelijke uitgang van het dorp. De restanten zijn van de 11e en 12de eeuw, maar de oorspronkelijke kerk was veel ouder. Misschien was het (ook) de kerk van de abdij die hier in 863 werd gesticht, op de plek van een voormalige Gallo-Romeinse villa. Deze abdij had al snel te lijden onder plunderingen en verwoestingen. In 887, tijdens de invallen door Noormannen, zochten de monniken hun toevlucht op de heuvel van het huidige Vézelay. Daar werd de nieuwe abdij gesticht.

Anderhalve kilometer ten zuiden van Saint-Père (bij Vézelay), aan de Route de Pierre-Perthuis, kun je in 'Les Fontaines Salées' zien hoe zout mineraal water al sinds het neolithische tijdperk werd opgevangen door middel van vaten bestaande uit uitgeholde eiken. (2300 jaar v.Chr.). Daarmee is het een belangrijke archeologische plaats in de

Bourgogne. Je kunt er veertien putten zien die nog altijd in bedrijf zijn, een ronde tempel ter ere van de watergoden, evenals Gallo-romeinse thermale baden en een omheining uit de 1e en 2e eeuw na Chr. In de zomermaanden is het complex te bezoeken.

Meer informatie: http://www.saint-pere.fr/accueil-commune-de-saint-pere-89_fr.html

8.1 Pierre-Perthuis

'La Roche Percée' is een rotsformatie in de vorm van een boog, ca 20 m boven de Cure, ongeveer 500m NW van het dorp.

In het dorp vinden we de restanten van een kasteel (10de eeuw), gebouwd op de rand van een kloof van de Cure. Het is zestien keer belegerd en werd uiteindelijk, tijdens de Hugenotenoorlogen (eind 16de eeuw), grotendeels verwoest. De D353 loopt er nu dwars doorheen. Als je die even naar links volgt zie je, aan weerszijden van de weg, de resten van de kasteelpoort (en een hoofdgebouw). Het dorpskerkje was oorspronkelijk de kapel van het kasteel.

14.4 Bazoches

Het Château van Bazoches is een oud feodaal kasteel uit de 12e eeuw, gebouwd in een trapeziumvorm, met vier torens en een donjon rond een binnenplaats. In 1675 was het het ouderlijk huis van Sébastien Le Prestre de Vauban, markies de Vauban die er een militair garnizoen van maakte.

Vauban was een Franse ingenieur, militair architect, stadsplanner, waterbouwkundig ingenieur en essayist. Hij bouwde vele vestingen waaronder die van Besançon. Maar ook de citadel van Saint-Jean-Pied-de-Port (zeker de moeite waard om te bezoeken naar aankomst aldaar) werd onder zijn supervisie gebouwd. Vauban werd tot maarschalk van France benoemd door Louis XIV. Hij werd geboren in 1633 en stierf in 1707.

20.8 La Chapelle du Mont Sabot (1km voorbij Neuffontaines)

Deze op een heuvel gelegen kapel in Romaanse stijl stamt oorspronkelijk uit de 12^e eeuw en is recentelijk gerestaureerd. De kapel is opgedragen aan de heilige Petrus.

Er is een verhaal aan verbonden over een geit die met een ketting aan een paaltje was vastgemaakt bij de kerk. Toen er een wolf langskwam trok de geit het paaltje uit de grond en vluchtte de kerk in, met de wolf achter zich aan. Met de achter zich aanslepende ketting trok de geit de deur dicht en in het slot. Op de vlucht voor de wolf beklom de geit het tabernakel, waar de wolf hem niet kon bereiken. Ondertussen was het dorp gealarmeerd en kon de wolf gedood worden. E.e.a. is in een van de (moderne) ramen afgebeeld.

1. Vézelay - Gargillesse (variant Nevers)

Helaas is de kapel zelf gesloten voor bezoekers, maar het is een prima plek, met een prachtig uitzicht over de omgeving, om even uit te rusten.

Voor een bezoek: bij km 20.8 rechtsaf, 100m langs de D42, dan linksaf omhoog.

34.4 (vlak vóór) Corbigny

Wederom een kapel. Dit keer de Chapelle Notre Dame de Sarre uit de XVIIe eeuw. Een voorganger van het huidige gebouw (met de resten van ene Sint Leonard) was al een belangrijke pelgrimplaats in de XIIe eeuw.

De verschillende jacobsschelpen (o.a. op de fontein en de trap naar kapel) verwijzen naar de route die je momenteel loopt.

48.9 Guipy

Enkele honderden meters ten noorden van de plaats ligt het uit de 19e eeuw daterende Château Vauban, dat momenteel een medisch-educatief instituut (IME) herbergt. Eerder was het een klooster met een weeshuis.

56.2 Saint-Révérien

De église de Saint-Révérien dateert uit de 12e eeuw en is het restant van een voormalige Cluny priorij.

Dit juweel van Romaanse kunst, voorzien van een chevet met kooromgang, bezit opmerkelijk verhalende kapitelen en fresco's uit de 15e en 16e eeuw.

58.2 (uitzicht op de) Heuvel Montenoison

Een 'bergoverblijfsel' met een hoogte van 417m. Biedt vanaf de top een prachtig uitzicht over de landschappen van Nivernais en de Morvan. Een kerk met vierkante toren, overblijfselen van een kasteel uit de 13e eeuw, een oriëntatietafel en enkele picknicktafels vormen de aankleding.

73.0 Prémery

De benaming van de plaats stamt uit het Gallisch en betekent 'nabij de rivier'. De ontwikkeling van Prémery als stad nam een aanvang in het begin van de 9e eeuw. In 802 schonk Keizer Karel de Grote de gebieden rond Prémery, Parzy en Urzy aan de Bisschoppen van Nevers, hetgeen als drie kastelen tot uiting komt in het stadswapen. Een *capitulum* (= officieel document) van Keizer Karel III in 882 bevestigde hen het bezit van Prémery. Van het bis-

schoppelijke kasteel is nog slechts een klein gedeelte bewaard gebleven.

In 1173 kreeg Bisschop Bernard de Saint Saulge toestemming voor de bouw van stadsmuren en fortificaties, waarvan het kasteel rond 1316 werd uitgebouwd en versterkt. Na de Slag bij Poitiers in 1356 werd het kasteel bezet door

Engelse troepen die pas in 1364 weer vertrokken. Daarna liet Bisschop Pierre de Fontenay het

1. Vézelay - Gargilesse (variant Nevers)

kasteel, de stads muren en de omringende grachten weer herstellen, werkzaamheden die in 1494 met de constructie van twee versterkte stadspoorten werden afgerond.

Breng na het kasteel ook een bezoekje aan de oude heilige Marcellus kerk ('collégiale Saint-Marcel'), gebouwd vanaf de 13de en de 14de eeuw, waarin het graf van de domheer Appeleine, evenals een Piëta uit de 15de eeuw is ondergebracht. Vlakbij de kerk is de voorgevel van een oud vakwerkhuis met erker zeker een bezoekje waard!

83.4 Château de la Belouse

Het huidige kasteel werd gebouwd in de 17e eeuw en onderging diverse aanpassingen. Een voorganger ervan wordt al in de 14e eeuw vermeld. Het bestaat uit een rechthoekig hoofdgebouw met links en rechts staande vleugels, alsmede diverse bijgebouwen. Het is vanaf de weg te bekijken.

91.3 Guérigny

Hier vinden we 'Les Anciennes forges royales', de voormalige koninklijke smederijen, die in de 18e en 19e eeuw de Franse marine voorzagen van o.a. ankers en bijbehorende kettingen. Thans is het een museum voor de liefhebbers van dit oude ambacht.

96.3 Urzy

Château des Bordes (*links in de verte zichtbaar*) is gelegen aan de Oostzijde van de D977, op de top van een heuvel met uitzicht op de Nièvre-vallei. Hier werd het eerste fort gebouwd door Jehan des Bordes, kamerheer van de koning van Frankrijk Henri I in 1041. Een koninklijke enclave had als functie de vlakte en de weg naar Bourgondië te beveiligen. Dicht bij de koning van Frankrijk vervulden de Heren van Bordes de functies van kamerheer of adviseur. Tijdens

1. Vézelay - Gargillesse (variant Nevers)

de Honderdjarige Oorlog waren ze ook de bewakers van de Saint-Denis-vlag, de prestigieuze scharlakenrode vlag die Capetingen (aanhangers van het koningshuis Capet) vertoonden tijdens veldslagen. Tijdens de Honderdjarige Oorlog hebben de Engelsen het fort platgebrand. Tegenwoordig is alleen dit algemene kasteel overgebleven, evenals de Jeanne d'Arc toren, waarin deze illustere maagd in 1429 zou zijn gehuisvest.

Even verderop en beter zichtbaar vanaf de route is het 'Château des évêques' (kasteel van de bisschoppen van Nevers). Het stamt oorspronkelijk uit het begin van de 16e eeuw. Het werd tussen 1675 en 1680 verbouwd tot de huidige vorm in opdracht

van de nog jonge bisschop van Nevers: Édouard Vallot, zoon van een beroemde arts aan het hof van Lodewijk XIV. De gevel van het kasteel is opgesierd met prachtige sculpturen zoals: Apollo met zijn lier, op een door vier paarden getrokken strijdwagen, en Neptunes tussen twee fraaie medaillons.

105.0 Nevers

Voor dat u tegenover de kathedraal staat bent u al een bezienswaardigheid gepasseerd, namelijk de voormalige kapel van Saint-Sylvain, tegenover het voormalige leprozenhuis: La Petite Vallière. De kapel is in 1269 gebouwd door de kanunniken van de abdij Saint-Martin en is begin deze eeuw geclassificeerd als historisch monument, nadat er bij werkzaamheden diverse muurschilderingen waren ontdekt.

ontdekt.

Momenteel is het pand in gebruik als woonhuis en is beperkt te bezichtigen. In de ruimte van de voormalige kapel zijn moderne glas-in-lood ramen aangebracht.

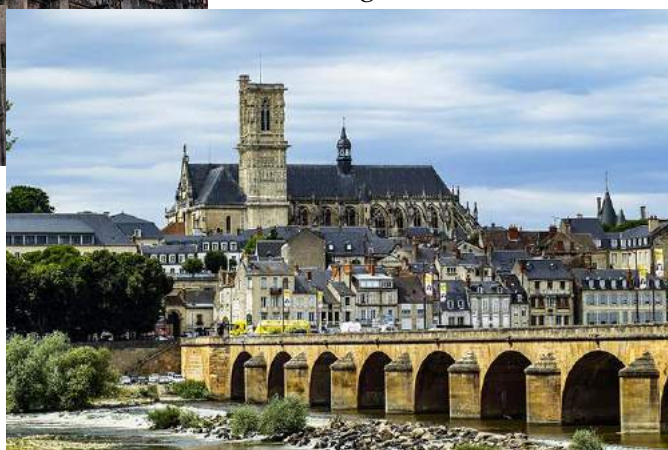
1. Vézelay - Gargillesse (variant Nevers)

Een Jacobsschelp naast de deur suggereert een link met de Camino, maar welke konden we (nog) niet ontdekken.

Er zijn in Nevers diverse bezienswaardigheden te bezoeken, te beginnen natuurlijk met de kathedraal Saint-Cyr-et-Sainte-Julitte, waarvan de bouw plaatsvond tussen de 12^e en 16^e eeuw. De verschillende bouwstijlen uit die eeuwen zijn dan ook in dit bouwwerk terug te vinden.

In 1944 is een deel van de kathedraal vernield tijdens een bombardement, maar is inmiddels helemaal hersteld. Dit herstel werd afgesloten met de installatie van veel hedendaagse glas-in-loodramen (totaal 1052 m²), vervaardigd door diverse kunstenaars.

We noemen hier ook het Saint Gildard klooster (annex museum) met de relikwieën van Bernadette Soubirous (1844-1879), bekend van haar achttien ontmoetingen met de maagd Maria in een grot bij Lourdes. Ze is heilig verklaard in 1933.

Verder de Porte du Croix (restant van een oud verdedigingswerk), het Palais Ducal (nu paleis van Justitie), de église de Saint-Pierre en de église de Saint-Étienne, de Porte de Paris en de oude brug over de Loire. Maar die zal u in het kader van deze weg zo dadelijk oversteken. Het gaat te ver om hier alle bezienswaardigheden te beschrijven. Daarom verwijzen wij u voor nadere informatie naar het plaatselijk VVV-kantoor in het Palais Ducal, 4 Rue Sabatier, waar ze u in diverse talen te woord staan.

Voor de variant via Augy zie volgende pagina

15.5 Apremont-sur-Allier (op de variant Augy)

Als je, i.p.v. rechtsaf te slaan naar de D100, nog een honderdtal meters doorloopt, kom je oog in oog te staan met een schitterend kasteel. Oorspronkelijk gebouwd in de 15^e eeuw is er, zowel in de 17^e als in de 19^e eeuw, het nodige aan toegevoegd. Van 1934-1942 is het volledig gerenoveerd in een neogotische bouwstijl. De laatste bewoner heeft zich vooral op het bos gericht en dit uitgebreid door er 400.000 bomen te planten, merendeels eiken.

26.0 Grossouvre (op de variant Augy)

Het gelijknamige kasteel met zijn indrukwekkend voorkomen werd gebouwd van de 12^e tot de 14^e eeuw. De grote toren is het oudste deel, de rest is van iets latere datum.

Al in de 15^e eeuw waren in de omgeving veel metalurgische activiteiten. De omstandigheden hiervoor waren erg gunstig: er was ijzererts, hout voor cokes en voldoende water voor krachtopwekking en procesgang.

In de 18^e eeuw

kwam het kasteel in bezit van een zeer rijke graaf die, als de eerste moderne smid, diverse smederijen exploiteerde en daarbij zo'n 840 arbeiders in dienst had. In de 19^e eeuw was het een verzamelplaats voor de adel die vandaaruit jachttochten organiseerde. Vaste gast daarbij was keizer Napoleon III en zijn vrouw Eugenie.

Vanaf 1949 deed het dienst als vakantiekolonie. Sinds 1998 is het uitgebreid gerenoveerd en tegenwoordig doet het dienst als een chambres d'hôtes, waar zelfs pelgrims voor een schappelijke prijs kunnen overnachten.

Canal de Berry

Vanaf Grossouvre volgt de route vele kilometers het Canal de Berry. Zie hierna voor een beschrijving na: *Traject 1.2 Zuid, 72.0 Ainay-le-Château*

Traject 1.2 Zuid

6.5 Château du Vernay

Dit château stamt uit de 19^e eeuw en is gebouwd in opdracht van baron Ferdinand de Ruolz. Na een grondige restauratie werd het onlangs een vakantiehuis voor kinderen van de werknemers van de SNCF, de Franse Spoorwegen.

19.4 Saint-Parize-le-Châtel

De crypte (12^e eeuw) van de aan Saint-Patrice gewijde kerk zeker de moeite waard om te bezoeken. De erboven staande kerk is in de 19^e eeuw grotendeels herbouwd. Door deze crypte te betreden, stapt men bijna duizend jaar terug in de tijd. De ronde pilaren zijn bedekt met gebeeldhouwde kapitelen die figuratieve elementen bevatten, evenals een decoratie van dieren en planten, gedomineerd door het terugkerende thema in de middeleeuwen van de strijd tussen ondeugden en deugden, met een bijzondere nadruk op het kwaad. Merovingische en Karolingische sarcofagen werden in de crypte geplaatst.

29.3 Saint-Pierre-le-Mouâtier

In dit kleine stadje is toch het nodige te bekijken. De église Saint-Pierre (12e-15e eeuw) met een bezienswaardig portaal, kapitelen, een piëta uit de 15e eeuw, en de aan Jeanne d'Arc gewijde kapel, die in 1429 de plaats bevrijdde. Maar ook de pastorie en de priorij is het aanzien meer dan waard. Door de nog resterende stadsmuren kan men een goed beeld krijgen van de vroegere stad met zijn middeleeuwse straten. Verder is er nog het klooster van de Ursulinen (17e eeuw), het kasteel van Biauce (15e-16e eeuw) en het Grand Château de Beaumont uit de 19e eeuw.

72.0 Ainay-le-Château

In de middeleeuwen was deze plaats een volledig ommuurde vesting. Het was één van de woonplaatsen van de heren van Bourbon.

Hun kasteel is begin

19e eeuw verwoest.

Vandaag de dag zijn - al wandelend - nog vele resten van de oorspronkelijke fortificaties te bezichtigen.

Ook de kerk van Saint-Etienne (12e eeuw) en de Chapelle Saint Roch (uit 1632) zijn bezienswaardige, historische monumenten. De kapel (*km 73.3*) is ooit gebouwd om een pestepidemie af te weren.

80.3 Canal de Berry

Dit tamelijk slingerend kanaal is in de eerste helft van de 19e eeuw gebouwd en in 1955, wegens de dodelijke concurrentie van het spoor, weer buiten gebruik gesteld. Het eigendom ervan is nu in handen van de aanpalende gemeenten, die soms besloten hebben om hun tracé droog te leggen, dan wel zodanig te verwaarlozen dat het helemaal overwoekerd raakte. Bij de openstelling in 1840 bestond het uit drie deeltrajecten met een gezamenlijke

lengte van 261 kilometer. Een beoogd laatste traject is nooit gerealiseerd. Uit kostenoverwegingen maakten men de sluizen slechts 2,70m breed en 34m lang, hetgeen consequenties had voor de grootte van de schepen die er gebruik van maakten. Het is het smalste kanaal van Frankrijk en kent 97 sluizen en 75 aquaducten om de hoogteverschillen te overbruggen. Het was bedoeld om kolen en erts te transporteren. De aanleg ervan is grotendeels gedaan door deserteurs, buitenlandse gevangenen, soms geholpen door 16 jarige kinderen, à raison van 1,5 Francs per dag.

De aanleg ging samen met het planten van 190.000 bomen, waaronder populieren, kersen, iepen, acacia's, walnoten en andere fruitbomen. Sinds 2014 is een stukje van 20km omgevormd tot 'voie verte' (= *groene weg*) voor fietsers en wandelaars. De bedoeling is om dit bij succes uit te breiden.

91.5 Saint-Amand-Montrond

Enkele kilometers noordelijk van de plaats ligt de uit de 12e eeuw stammende Cisterciënzer-abdij van Noirlac. De abdij is te bezichtigen.

De Romaanse kerk (presbytère uit de 13e eeuw) is gewijd aan Saint-Amand (bisschop van Maastricht!) heeft prachtige gebrandschilderde ramen van de Franse kunstenaar Max Ingrand. Ook de rest van het interieur is

een bezichtiging waard. Ook de kerk (15e eeuw) van het voormalige karmelietenklooster kan bezichtigd worden. Dit klooster is momenteel in gebruik als stadhuis.

Van het kasteel van Montrond (13^e eeuw), eens de grootste vesting van Frankrijk, rest nu nog slechts een ruïne. Een deel van de stenen ervan is gebruikt bij de bouw van enkele monumentale huizen in het centrum.

Traject 1.3 Zuid

27.9 Le Chatelet

Neem wat tijd om de parochiekerk Saint Martial (*linker foto*) te bezoeken Deze was in de 12e eeuw een kapel, werd tijdens de godsdienstoorlogen verwoest maar werd in de 19e eeuw herbouwd. Ook de abdijkerk van Puy-Ferrand (*rechter foto*) mag je niet missen. Het romaanse gebouw uit de 11e eeuw is een historisch monument. Deze abdijkerk werd destijds gebruikt door de kanunniken van Sint-Augustinus. Ook deze kerk werd tijdens de godsdienstoorlogen door brand grotendeels vernietigd in 1569, maar is in de 17e eeuw weer opgebouwd .

34.9 Saint Jeanvrin

U passeert de fraaie Romaanse Église Saint-Georges, oorspronkelijk uit de 12e eeuw.

40.5 Châteaumeillant

Deze plaats is al meer dan 2000 jaar oud, iets dat in 1956 door de vondst van een kuil met amforen werd bevestigd. Zij vormden het begin van het archeologisch museum Emile Chenon.

Bij de plaats liggen de restanten van de 'Murus Gallicus', de Gallische muur die een stedelijk gebied van ca. 18ha omringde, en die door Julius Caesar in zijn 'Commentaires' over het beleg van Bourges is beschreven.

Foto rechts: église Notre-Dame-la-petite.

59.0 La Châtre

Ooit ontstaan uit een Romeins legerkamp, in 1152 verwoest door Lodewijk VII en getroffen door de pest in 1348-1349, ontwikkelde zich als een bloeiende centrum van leerlooierijen en molens. We vinden er aan de Rue Venôse een aan George Sand, beroemd romanschrijfster en minnares van Frédéric Chopin, gewijd museum. Dit is ondergebracht in de donjon van het voormalige feodale kasteel (15^e

eeuw) van de familie Chauvigny.

In het centrum is het 'Maison Rouge' uit de 15e eeuw (*rechts*) een opvallende verschijning.

Aan de Place du Docteur Vergne is een monumentale 'gotische' put (*links*) te bewonderen.

Ook de Pont aux Laies (*rechts*) is het bezichtigen meer dan waard.

72.1 Varennes

Neem hier even de tijd om de oude cisterciënzerabdij van Varennes (12e - 18e eeuw), te bezichtigen. Vrij toegankelijk, duur ± 15 min.

77.5 Neuvy-Saint-Sépulchre

De romaanse kerk Saint-Étienne, uit de 11e eeuw en gebouwd binnen de omheining van het versterkte kasteel, was aanvankelijk gewijd aan Saint-Jacques. In de loop van de 19e eeuw werd de kerk onder de bescherming van Saint-Etienne geplaatst. In feite bestaat het heiligdom uit twee monumenten. Een kerk met een basiliekplan met een enkel schip verdeeld in drie overspanningen; zonder transept. De andere kerk, met een cirkelvormig plan, naar de

1. Vézelay - Gargilesse (variant Nevers)

Heilig-Grafkerk in Jeruzalem. Het gebouw werd al snel een veelbezocht bedevaartsoord, voor zowel de pelgrims op weg naar Compostelle als door degenen die de bloeddruppels en

het fragment van het graf van Christus kwamen aanbidden. Deze overblijfselen waren in 1246 meegebracht door kardinaal Eudes, een inwoner van de Périgord, die terugkeerde van de zevende kruistocht. De kapitelen zijn rijkelijk versierd met een o.a. symbolisch bestiarium inclusief slangen, leeuwen, centauren, enz.

85.3 Cluis-Dessous

Links van je zie je de ruïnes van een oorspronkelijk uit de 10e eeuw daterend kasteel, dat in de loop van de eeuwen diverse bestemmingen heeft gekend. Naast deze ruïne staat de kapel Notre-Dame de la Trinité (14e eeuw).

86.3 Cluis

Hier passeer je het in een statig oud manoir, ondergebracht gemeentehuis. Iets verder rechts, aan de Rue du Champ de Foire staat een uit de 17e eeuw daterende fraai houten markthal.

87.5 Viaduct van Cluis.

Het voormalig spoorviaduct dat je nu oversteeft is gebouwd in 1899. Het kent 20 bogen en is bijna 500 meter lang. Tot 1952 ging de trein van Argenton naar La Chartre er overheen, 40 meter hoog boven de vallei van het riviertje de Auzon. Nu gaat de pelgrimsroute er overheen en biedt de loper links en rechts mooie uitzichten.

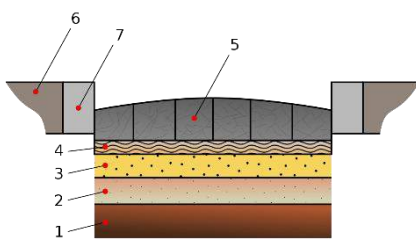

Traject 1.1 Noord

5.6 Oude Romeinse weg

Ook wel genoemd 'heirbaan' is een verharde langeafstandsweg, aangelegd in de Romeinse tijd. 'Heir' betekent leger en verwijst naar het doel van deze, overal in landen rond de Middellandse Zee, grote delen van Europa, Afrika en Azië voorkomende oude wegen. Zij maakten het mogelijk om snel troepen te verplaatsen en zo, waar nodig, in te kunnen grijpen. Totaal naar schatting 120.000 kilometer werd in een tijdsbestek van acht eeuwen aangelegd. Handelaars, koeriers en reizigers maakten er ook dankbaar gebruik van. Soms werden ze over nog oudere Keltische handelswegen aangelegd. De wellicht meest bekende Romeinse weg is de Via Appia in Rome, maar ook op de Via de la Plata in Spanje zijn stukken van de oorspronkelijk Romeinse weg terug te vinden.

De Romeinse soldaten waren meestal tevens de wegenbouwers. Je moest ze tenslotte in vreedstijd (nuttig) bezighouden. De wegen hadden vrijwel overal dezelfde opbouw:

1. Aangestampte aarde
2. Stenen ter grootte van een hand
3. Puin
4. Klei, leem of cement
5. Wegoppervlak van platte stenen, afwaterend bol gelegd
6. Trottoir of stoep (alleen in grote plaatsen)
7. Opsluit-/trottoirband

15.2 Asnois

Je passeert aan je linkerhand de oude Sainte-Barbe kapel (12e eeuw), nu in gebruik als opslagplaats van een brocante (*foto rechts*).

Iets verderop, aan de Rue de l'Église, 400m zuidelijk van de route in het vrije veld staat de Saint-Loup. Deze parochiekerk uit de 13e eeuw heeft fraaie waterspuwers en fantasiedieren die de gevel sieren.

20.0 Tannay (op de variant)

Zoals de naam al doet vermoeden, is deze plaats ontstaan dankzij een plaatselijke leerlooierij.

In het centrum vinden we de Église Saint-Léger, een robuuste kerk uit de 12e eeuw, en in de 16e eeuw vergroot en versterkt vanwege de aldaar ondergebrachte relikwieën van Sint Agatha. Een reliekschrijn herbergt nog steeds deze overblijfselen. Verder is o.a. bezienswaardig

het 15e -eeuwse, door twee torens geflankeerde, kanunnikenhuis ('maison des Chanoines').

1. Vézelay - Gargillesse (variant Bourges)

24.7 Thurigny

Bij aankomst op de D23, 40m naar rechts, staat een kleine gotische kapel gewijd aan Sint Marcel. Iets verder aan de route, onder aan het pad bij de rivier bevindt zich een traditioneel overdekt washuis.

35.3 Varzy

Het centrum wordt gedomineerd door de aan Saint-Pierre (H. Petrus) gewijde kerk. De laat-romaanse torens zijn verbonden met een prachtig gotische schip uit de 13e eeuw. In het interieur o.a. een drieluik van Sainte-Eugénie, van de hand van een Vlaamse meester uit de 16e eeuw.

Bij het verlaten van het dorp passeer je de de naar haar genoemde wasplaats. Ook deze is het aanzien meer dan waard. Vroeger werden hier ook het vee gedrenkt. Daar zijn ook de overblijfselen van de aan Sainte-Eugénie gewijde kerk te zien. Reeds in de 5e eeuw werd deze kerk genoemd en in de 10e eeuw was het een belangrijk pelgrimsoord.

2.4 km na Varzy (km 37.5) staat de Chapelle Saint-Lazare (foto rechts), enig overblijfsel van een traditioneel buiten de stad gelegen, in de 13e eeuw gestichte oude leprozenkolonie.

45.1 Champlemy

Voor de liefhebber zijn hier (achter de kerk) de overblijfselen van een imposant kasteel uit de 14^e eeuw te zien. Te onderscheiden zijn een vierkante toren uit die tijd, twee ronde hoektorens en daartussen de resten van een massieve toren, waarschijnlijk een primitieve donjon. Op de restanten zijn veel interessante historische details te bewonderen.

49.6 Bourras l'Abbaye

Overblijfselen van een in 1119 gestichte cisterciënzerabdij, die toentertijd pelgrims onderdak bood. Het heeft een woelige geschiedenis, die abrupt tot een einde kwam met de Franse

Revolutie. Momenteel is in het geheel gerestaureerde complex een luxe chambres d'hôtes gevestigd.

64.9 Murlin

Ter hoogte van het gemeentehuis staat een uit de 12^e eeuw daterende en aan Saint-Martin (Sint Maarten) gewijde kerkje. Het heeft een eenvoudig interieur maar met een schitterende absis en enkele fraaie glas-in-lood ramen.

Een eikenhouten stam uit het later vandaag door u

door te trekken Bos van Bertranges dient als altaar. Dit bos, 7600 ha groot, bestaat voornamelijk uit eikenbomen.

80.0 La Charité-sur-Loire

Deze stad (oorspronkelijk 'Seyr' genaamd) dankt haar groei zowel aan haar ligging als aan de aanwezigheid van een bloeiend Cluny-klooster (uit 1059). Het was ook een etappeplaats op de pelgrimsroute naar Santiago. De imposante brug over de Loire, via welke je de stad betreedt, dateert uit 1520.

Bezienswaardig is zeker de in clunystijl opgetrokken église Notre Dame, uit de 11e en 12e eeuw, met zowel romaanse als gotische kenmerken. Ook hier zijn weer rijkversierde kapitelen en pilasters te bewonderen. Getoond wordt o.a. een bestiarium bestaande uit fantasiedieren zoals draken, maar ook olifanten en dromedarissen. Ook zijn er twee timpanen

1. Vézelay - Gargillesse (variant Bourges)

bewaard gebleven: een met Maria als liggende maagd (aan de voet van de klokkentoren) en een (zich niet meer op de oorspronkelijke plaats bevindende) weergave van de transfiguratie (= gedaanteverandering van Christus op de berg Tabor). Verder te bewonderen zijn de kloostergebouwen met kappittelzaal, kloostergang en monnikenkelder. De kerk werd in 1840 door ene Prosper Mérimée gered van de sloop: men wilde er de 'Koningsweg' dwars doorheen leggen. Hij maakte er snel een historisch monument van.

Maak ook een wandeling rond de priorij en ga op ontdekking in de historische wijk met zijn schilderachtige straatjes, doorgangen en trappen, de middeleeuwse stadswallen en de verschillende boekwinkeltjes. La Charité is een ware boekenstad met veel boekhandelaars, kalligrafen en boekbinders.

Traject 1.2 Noord

9.6 Sancergues

De kerk in het centrum is gewijd aan Saint Jacques en Saint Cyr. Deze dateert uit de 12e en 13e eeuw. Een duidelijke binding met de doortrekkende pelgrims.

Binnen is dan ook een glas-in-loodraam van Saint Jacques te bewonderen. Ook in de

verschillende plaatsen die je deze en volgende etappes zult doorkruisen, zijn er bij en in de kerk vaak verwijzingen naar de pelgrimstocht naar Santiago te vinden, meestal in de vorm van een of meer jacobsschelpen.

30.2 Baugy

Je passeert de *église Saint-Martin* (12e eeuw). Deze aan Sint Maarten gewijde kerk toont aan dat de kerstening van deze streek al heel vroeg plaats vond. In deze regio van Gallië werd Martinus belast met deze opdracht. Wij kennen hem als de Romeinse legionair, die met zijn zwaard zijn mantel in tweeën deelde om een kou lijdende bedelaar van iets warmes te voorzien. Na een kluizenaarsperiode werd hij uiteindelijk benoemd als bisschop van Tours. Het timpaan van de westelijke ingang toont de gebeurtenis met de mantel. De beelden links en rechts verbeelden 'geloof' en 'hoop'.

De geschiedenis van het dorp Baugy lijkt terug te gaan tot de tijd na de

inname van streek door Julius Caesar, getuige vele archeologische vondsten uit het begin van de jaartelling. Na de stichting van de eerste kerk in 856 ontstond er rond dit bouwwerk een florerende dorpsgemeenschap.

Ooit heeft er ook een groot kasteel gestaan, dat echter in 1652, in opdracht van Lodewijk XIV werd ingenomen en steen voor steen werd afgebroken. Er resteert nu nog slechts een vierkant terrein, omgeven door een slotgracht. Je bent er zojuist langsgelopen: het ligt achter het zwembad. (foto: Google Earth)

46.6 Sainte-Solange

De stoere kerk van Sainte-Solange heeft een aan drie zijden open klokkentoren. In het portaal vind je de enige romaanse elementen die intact zijn gebleven sinds de oorspronkelijke constructie die dateert uit de 12e eeuw.

Het graf van de heilige Sainte-Solange (*die haar hoofd verloor*) en

haar beeld zijn uit de 17e eeuw. De wandtapijten van Aubusson die het martelaarschap van Solange beschrijven, dateren uit de 18e eeuw.

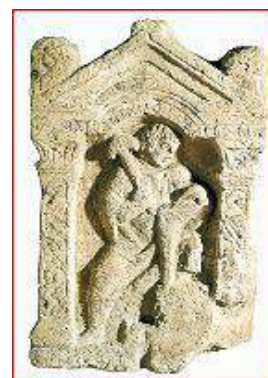

62.0 Bourges

Vlak vóór je de voetbrug over het spoor betreedt, ligt rechts - achter een massieve muur - het enorme Cimetière Saint-Lazare (*ingang om de hoek*), op de plaats waar vroeger een leprozenhuis was gevestigd. Het is de een na oudste begraafplaats van de stad en dateert uit 1836. Er zijn ook veel soldaten begraven die sneuvelden in de 1e Wereldoorlog: 1284 Franse en 56 Duitse. Ook ligt er in een afgelegen graf ene Otlie Woss, gefusilleerd in 1915 wegens spionage voor de Duitsers.

Reeds ten tijde van de Romeinen bestond de stad al, en wel onder de naam Avaricum (= stad aan het water). Enkele restanten van Romeinse gebouwen uit de 1e, 2e en 3e eeuw zijn bewaard gebleven. Ook zijn er fragmenten te ontdekken van 3e-eeuwse vestingmuren. Een paar daarin opgenomen ronde torens zijn bewaard gebleven. Restanten uit de Gallo-Romeinse tijd zijn te bewonderen in het Musée du Berry. Vanaf de 3e eeuw werd de stad met Saint Ursin, de eerste bisschop, christelijk en welvarend. Het is altijd een belangrijke halteplaats geweest op de Via Lemovicensis.

Er zijn drie aanraders als je Bourges als etappeplaats kiest. Allereerst vanzelfsprekend de kathedraal van Saint-Etienne, waarvan de bouw in 1195 is begonnen, min of meer gelijk met die van Chartres en Reims, laat vergelijkbare gotiek zien, maar met ideeën die revolutionair blijken te zijn: luchtig en lichtgevend schip en afwezigheid van een dwarsschip.

1. Vézelay - Gargilesse (variant Bourges)

De gevel omvat vijf portalen, waarvan in het timpaan in het centrale portaal het Laatste Oordeel weergeeft. De timpanen in de andere portalen zijn gewijd aan de Maagd, Sint Ursin, Sint Etienne en Sint Guillaume. Binnen dateren de oudste glas-in-loodramen uit de 12e eeuw en leren ons veel over het dagelijks leven, ambachten en kostuums in de middeleeuwen.

Andere glas-in-loodramen van latere datum roepen het leven en de legende van Sint-Jacob op. Binnen de kathedraal was er een grote broederschap van pelgrims.

Zeg je Bourges, zeg je in één adem Jacques Coeur. Deze immens rijke

(wapen)handelaar hielp Saint Jacques onder de aandacht te brengen door in zijn stadspaleis een familiekapel ter ere van Jacobus in te richten. Dit Jacques Coeur-paleis, in flamboyante

1. Vézelay - Gargillesse (variant Bourges)

gotische stijl gebouwd in 1443 en met verwijzingen naar Saint Jacques op de gevel, is te bezoeken. Dit is de tweede aanrader!

De derde aanrader is het gewoon lekker rond dwalen in het historische centrum met de oude vakwerkhuisen.

Voor nog veel meer bezienswaardigheden:

<https://www.viamichelin.nl/web/Toeristische-Bezienswaardigheden/Toeristische-Bezienswaardigheden-Bourges-18000-Cher-Frankrijk>

Traject 1.3 Noord

26.0 Chârost

De oorsprong van dit stadje vinden we al in de Romeinse tijd. De naam betekent: 'quadrivium' oftewel 'kruispunt'. Het ligt aan een oude route van Châteaumeillant naar Vierzon.

De 12^e -eeuwse kerk van Saint Michel had oorspronkelijk een kruisvormige lay-out. In de 16^e eeuw werden beide armen en de op de kruising geplaatste koepel gesloopt. Op de plaats van de zuidarm bouwde men een klokkentoren. De timpaan bij de ingang toont Christus in majesteit, maar is een toevoeging uit de 19^e-eeuw. Het

Romaanse schip is nog ongewijzigd. Op een zijmuur van de kerk zijn nog de sporen te vinden van het ooit ertegenaan gebouwde klooster, hetgeen de onverwacht grote afmetingen van de kerk verklaart. De roodachtige kleur van het gebouw komt door het gebruik

van een lokale kalksteen ('roussard') die ijzeroxide bevat.

Van het 11^e -eeuwse kasteel is alleen de poort en een donjon overgebleven. Deze zijn nu te vinden bij het aan de N151 gelegen 15^e -eeuwse renaissancekasteel.

Aan de klok boven de ingang van de naast de kerk gelegen Mairie (= stadhuis) is de volgende anekdote verbonden:

Rond 1870 zocht men een nieuw uurwerk voor het nieuwgebouwde stadhuis. Dit werd in Bourges aangekocht en een drietal voor-aanstaande burgers werd opgedragen dit aldaar op te halen en te betalen. Aldaar aangekomen voelden de heren enige honger

en deze werd, op typisch Franse wijze, gestild met speciaal zalmgerecht en rijkelijk overgoten met een lokale wijn. Echter, de aanzienlijke rekening werd betaald met de voor de aanschaf van het uurwerk bestemde gelden, waardoor er geen geld overbleef voor de betaling van het uurwerk. Toen ze derhalve met lege handen terugkeerden, boden ze aan als compensatie elk om de beurt te zorgen voor de voortbeweging van de wijzers van de klok. Na een dag of drie echter waren ze dit zat en vertrokken met stille trom uit de toren. De stilstaande wijzers maakten dat de stadswacht in de toren poolshoogte ging nemen en deze trof aldaar slechts ratten aan. Er werd een rattenverdelgingscampagne gestart en een nieuw uurwerk aangeschaft dat tot de dag van vandaag in het stadhuis voor de juiste tijd zorgt.

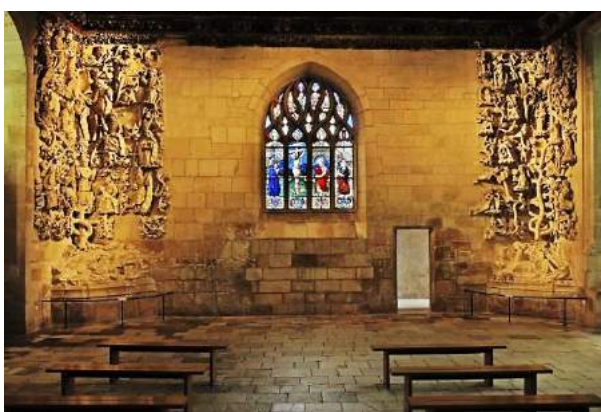
39.1 Issoudun

Issoudun was in de middeleeuwen de tweede stad van Berry was, begeerd door zowel Filips II als Richard Leeuwenhart. De stad telde een dozijn kerken en abdijen en was een belangrijke tussenstop voor pelgrims. Zelfs voordat de pelgrimsstroom naar Santiago de Compostela op gang kwam, kwamen vanaf de 6e eeuw pelgrims de overblijfselen van Saint Paterne aanbidden.

De voormalige collegiale Saint Cyr-kerk is het enige gebouw dat nog over is. Dit gebouw in de gotische stijl van de 15e eeuw verving het romaanse heiligdom uit de 12e eeuw.

Het Saint Roch hospice museum is gevestigd in het oude Hôtel-Dieu dat in de 12e eeuw werd gesticht door het kapittel van Saint Cyr. Een eenvoudig hospice dat oorspronkelijk bedoeld was om pelgrims te ontvangen. Het complex werd in de 15e eeuw ingrijpend veranderd en werd een Hôtel-Dieu. Het heeft een kapel die twee bomen van Jesse herbergt, monumentale middeleeuwse werken, gesneden uit een zachte steen om gedetailleerde Bijbelse taferelen te herstellen. Onderaan elke voorstelling

ligt Jesse, de vader van koning David, te slapen. Uit zijn lichaam groeit een boom met nakomelingen van hem, met in de top van de boom Maria met op haar schoot haar zoon Jezus. De twaalf andere personen in de boom zijn de volgende koningen uit het nageslacht van Jesse (Jesaja 11: 1-3).

Het apothekersmuseum is gehuisvest in de kamers van de zieken. De getoonde potten en medische handleidingen dateren uit de 16e eeuw. Aan de andere kant werden veel variëteiten van medicinale planten die in de tuin werden gekweekt, ongetwijfeld al in de middeleeuwen gebruikt. Het museum herbergt ook een pelgrimshoofd van Saint Jacques dat afkomstig zou zijn van een oude broederschap van de stad. Je kunt er ook veel pelgrimsstokken bekijken.

1. Vézelay - Gargilèsse (variant Bourges)

De 'wijk van het kasteel' (Le Quartier du château) herbergt de oudste residenties van de stad, evenals het belfort, een monumentale poort uit de XIIIe eeuw die toegang gaf tot het fort. Op het zuiden gericht, beschermde een andere poort, de Saint Jacques-toren, de doorgang van de rivier de Théols. Je passeert de resten ervan bij het verlaten van Issoudun.

De Witte Toren werd in 1195 gebouwd. Vanaf zijn hoogte van 29

meter maakte de versterkte toren het mogelijk de Berry-vlakte te overzien en mogelijke aanvallers van ver te zien naderen. Vandaag, op een heldere dag, zie je de torens van de kathedraal van Bourges.

54.0 Sainte Fauste

De romaanse herkomst van het idyllisch tussen de bomen gelegen kerkje is vrijwel volledig gemaskeerd door de 19^e eeuwse veranderingen. In het gebouw staan diverse beeldengroepen uit de 15e eeuw, alsmede een altaarstuk uit de 16e eeuw.

60.1 Diors

Kapel 'Notre Dame des Ailes' (1830). De inscriptie in het interieur zegt: "Onze Lieve Vrouw van de vleugels, verhoog onze ziel, bescherm onze piloten", als eerbetoon aan de piloten van het aangrenzende militaire kamp (1e WO).

71.0 Déols

Aan de rand van de Indre staat de kerk Saint Martin d'Ardentes uit de 12e eeuw. Deze was verbonden aan de abdij van Déols, behorende tot Cluny. Ze heeft een elegante veranda op het noorden waarvan de fijne bladeren en lammen gesneden op de bogen en op de kapitelen van de pilaren opmerkelijk zijn. Een naakte vrouw, omringd door een pad en een slang veroordeelt vrijwel zeker ondeugd en zonde of zelfs overspel. Er zijn ook diverse grappige modillions (= consoles onder een dakgoot/dak-

lijst) te ontdekken. Binnen heeft de kerk, ondanks meerdere aanpassingen, zijn romaanse puurheid behouden, met beeldhouwde kapitelen en een apsis aan het einde van het gewelf. We zien hier en daar fragmenten van fresco's op de muren. De Saint Vincent kerk dateert eveneens uit de 12e eeuw, maar de huidige gotische stijl toont dat het gebouw in de 15e eeuw ingrijpend is verbouwd.

73.4 Châteauroux

Hier vinden we een Saint-Martinpoort, overblijfsel van de vroegere versterkingen en middeleeuwse straatjes zoals de Rue de la Vieille Prison en de Rue Grande. Het voormalig Kordelierklooster uit de 13e eeuw biedt tegenwoordig tentoonstellingen hedendaagse kunst.

Aan de Indre ligt het elegante Château Raoul. Oorspronkelijk uit de 10e eeuw, maar in de loop der jaren vele malen gemoderniseerd.

De Notre-Dame kerk in neo-romaanse stijl (*foto links*) met op haar koepel een Mariabeeld in verguld brons is pas voltooid in 1892, maar is zeker een bezoekje waard.

Verder mag men ook het Musée-Maison Bertrand niet missen. Dit herenhuis uit de

18e eeuw, eertijds in bezit van generaal Bertrand (een wapenbroeder van Napoleon), bevat tegenwoordig souvenirs van Napoleon en schone kunsten.

83.6 Chapelle Notre-Dame du Chêne

(Onze Lieve Vrouw van de Eik)

Oorspronkelijk is er al in 1456 hier een kapel gebouwd, maar het huidige gebouw dateert uit 1862. Op Pinkstermaandag kwam de boerenbevolking hier op bedevaart. Op het geluid van een doedelzak en een draailier werd er gedanst, gedronken en werd er 'fromage blanc' gegeten. Tot 1994 kwamen de communicanten van Eerste Pinksterdag hier op maandag erna de mis bijwonen.

Tegenwoordig is de kapel maar twee dagen per jaar geopend: eind oktober/begin november, voor de viering van een Sint Hubertus-mis waarbij de jachthonden worden gezegend.

103.7 Château de Prunget

Dit kasteel met zijn imposante donjon, dateert uit de 12^e eeuw, maar er is in de loop van de tijd veel aan gesleuteld. De donjon is 14 meter hoog en kent zeven bewoonbare verdiepingen. Het is particulier bezit en dus niet te bezoeken.

110.5 Saint-Marcel

De gelijknamige kerk (oorspronkelijk uit de 12^e eeuw) met een mooie crypte is zeker de moeite van een bezoekje waard. Veel details in de vorm van beeldhouwwerk, houtsnijwerk, glas-in-lood, fresco's en schilderijen zijn er te bewonderen. Let op de details!

112.5 Argenton-sur-Creuse

Met als bijnaam het Venetië van de Berry, vertoont het stadje een pittoresk karakter met typische oude huizen voorzien van galerijen en balustrades die zich spiegelen in het water van de Creuse. Om dit tafereel te kunnen bewonderen gaat men richting de oude brug die de Creuse overspant of het terras van de 'Chapelle de la Bonne-Dame', gelegen op het hoog gedeelte van Argenton, van waar het uitzicht over de daken van de stad en de vallei echt prachtig is. Maar de ontdekking van deze

plaats gaat verder: de mooie straten en steegjes, zoals de Rue Raspail, de Saint-Sauveurkerk (13e eeuw) geflankeerd door een klokportaal in neogotische stijl en verder het bijzondere Musée de la Chemiserie (= *Hemdenmakerij*), dat de geschiedenis van het hemd en het maken ervan vertelt, is een bezoekje waard.

118.7 Le Menoux

Een bezoek aan de 19e eeuwse kerk: Église-Notre-Dame -du-Menoux is zeker aan te bevelen. Het interieur is in de periode 1968-1976 door de Boliviaanse kunstenaar Jorge Carrasco voorzien van 400 m² fresco's in flitsende en explosieve kleuren, een oerknal. Hij geeft hiermee een kosmische visie op God die hij ziet als 'het leven'.

*Dagelijks van 09.30-18.00 uur geopend.
Vrije toegang.*

0.0 Gargilesse

Een kasteel en een kerk domineren deze plaats. Het huidige kasteel dateert uit de 18e eeuw. Slechts een deel ervan is overgebleven van zijn uit de middeleeuwen daterende voorganger. De in Romaanse stijl gebouwde Église Notre Dame dateert uit de 12e eeuw. Binnen ligt o.a. het graf van een lokale kruisvaarder: Guillaume de Naillac, hier begraven in 1266. De 129

kapitelen zijn je aandacht meer dan waard: een uitgebreid bestiarium met centaurs, vogels, maar ook veel scènes uit het Oude Testament met o.a. de 24 oude mannen van de Apocalyps. De crypte, onder de apsis, is royaal versierd met fresco's, waarvan de oudste uit de 13e eeuw stammen. Scènes van het Nieuwe Testament worden hier in de vorm van stripverhalen getoond.

10.9 Éguzon-Chantôme

Bij binnenkomst van dit dorp passeer je, meteen aan je rechterhand, het Gemeentehuis en het Musée de la Vallée de la Creuze. Ze zijn gevestigd op het terrein van het voormalige feodale kasteel van Éguzon uit de 12e eeuw. Beide instellingen worden omgeven door (nog steeds) indrukwekkende muren met torens en kleine bastions.

18.8 Crozant

Even vóór het dorp passeer je de Rochers de la Fileuse, vanwaar je een schitterend uitzicht hebt op de ruïnes van het feodale kasteel van Crozant.

Dit is het dorp waar vele gerenommeerde artiesten hebben gewerkt: Claude Monet (vooral bekend van zijn waterlelies), Armand Guillaumin en Francis Picabia. Zij hebben met hun schilderijen geprobeerd het licht, de rotsen en de heidevelden van deze vallei te vereeuwigen. Men noemt de omgeving hier dan ook 'de vallei der impressionisten'.

Het 'Arboretum van La Sédelle' is een schitterende (sommigen zeggen zelfs 'adembemende') mooie tuin met méér dan 400 verschillende plantensoorten in wel meer dan duizend verschillende kleuren. De tuin is te bezichtigen.

In het centrum van het dorp ligt de Église Saint-Etienne, uit de 12e, 13e eeuw en na een gedeeltelijke verwoesting weer in de 15e eeuw weer opgebouwd. Een eenvoudige dorpskerk met authentieke details, een bezoekje waard.

0.0 Crozant (zie voorgaand traject)

6.2 LaChapelle-Baloue

De kerk uit de 12e eeuw, gewijd aan de Notre Dame de Lorette, was als een castrale kapel (= *gebouw met een verdedigende functie*) verbonden met het naastliggende kasteel. De sporen van een gebroken boog, die boven het portaal te onderscheiden zijn, komen overeen met de deur die het kasteel en de kerk met elkaar verbond. Dit portaal en het schip met een platte chevet vormen de oudste elementen van het gebouw. De vierkante klokkentoren met twee verdiepingen en de twee kapellen zijn toevoegingen uit de 15e en 16e eeuw.

14.2 Saint-Germain-Beaupré

Vlak vóór het dorp heb je links zicht op het indrukwekkende kasteel, in 1558 gebouwd op de resten (gevolg van de 100-jarige oorlog) van een al in 1182 gebouwde versterking. Nadat het eind vorige eeuw deels tot een ruïne was vervallen, is het kort voor de eeuwwisseling weer in zijn oude grandeur hersteld. Het kasteel heeft een eigen watervoorziening uit de Romeinse tijd, een gracht en een ophaalbrug. Helaas, het is in particulier bezit en niet te bezichtigen. Geruchten gaan dat het te koop is, dus . . . grijp je kans!

19.3 Saint-Agnant-de-Versillat

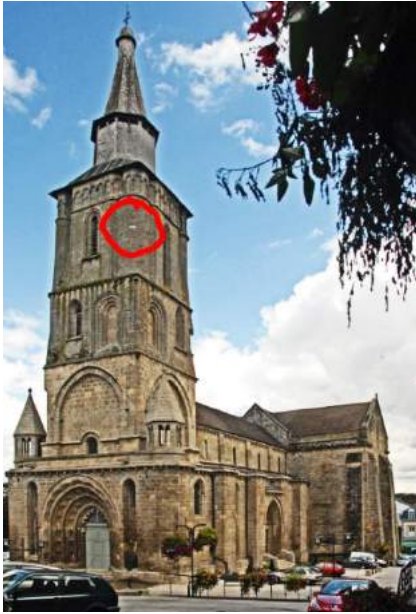
Op veel begraafplaatsen langs de route tref je de zgn 'lanterne des morts' aan. De uitvaartstoren, een bouwwerk ter uitgeleide van overledenen die je in Frankrijk in veel verschillende vormen, maar altijd herkenbaar, gevonden kan worden. Meestal uitgevoerd als een slanke toren. De constructie is hol en heeft een bovenbouw met ten minste drie openingen. Hierin wordt bij het vallen van de avond een licht gehesen - meestal met een katrolsysteem - dat verondersteld wordt als gids te dienen voor de zielen van de overledenen. (bron: WIKIPEDIA).

Deze torens schijnen een Keltische oorsprong te hebben en dientengevolge niet echt populair bij de kerkelijke autoriteiten. Ze werden geacht ziekten en epidemieën af te weren.

Bijgaand een foto van die op de begraafplaats van Saint-Agnant.

24.5 La Souterraine

Reeds in de pre-historie woonden hier al mensen en er zijn Gallo-Romeinse resten gevonden. De middeleeuwse stad La Souterraine, met haar rijk verleden en een pleisterplaats op de weg naar Santiago de Compostela, bevat een mooi erfgoed, met zijn in graniet uitgevoerde kerk, zijn versterkingen en oude huizen.

De Notre-Damekerk, gebouwd van de 11e tot de 13e eeuw door de monniken van de Saint-Martial abdij van Limoges, is een mengeling van romaanse en gotische stijl. Haar crypte, een oude Gallo-Romeinse dodenstad, kan in de maanden juli en augustus bezocht worden. Men kan hoog in de toren een witte steen ingemetseld zien. Volgens traditie zou die steen pelgrims naar Santiago de weg wijzen! (*Er zijn onderweg meer kerken met een dergelijke witte*

steen in de toren. Opletten dus.) De kerk bevat enkele kunstschaten, waaronder een (*kopie van een*) schilderij van Rafaël.

De stad was in de 13e-eeuw omringd met een 585 m lange vestingmuur en zes poorten. Twee poorten zijn er nog van over: de Porte du Puycharraud en de opmerkelijke Porte Saint Jean,

een rechthoekige toren van 20 m hoog; de twee hoektorentjes zijn in de 15e eeuw toegevoegd.

De Porte Saint-Jean is tot 1860 als gevangenis gebruikt. Op de bovenste van zijn drie verdiepingen heeft men fraai uitzicht over de stad. In de stad staan meerdere oude huizen, sommige zelfs nog van de 13e eeuw. Let vóór het passeren van de Porte Saint-Jean op het aardige 'trompe l'œil' (= *verwarrende muurschildering*) links van je.

31.0 Saint-Priest-la-Feuille

De kerk stamt uit de 13e eeuw, de zijkapellen zijn later toegevoegd. De granieten buitenkant is versierd met beeldhouwde *modillons* van latere tijd. Naast de ingang staan twee onderstukken van een romeins altaar. De klokkentoren is van hout bedekt met leien. Het altaarstuk is staat op de monumentenlijst van objecten. U ziet er beeldjes van St. Laurentius, patroon van het dorp, twee apostelen en bisschop St.Priest.

Bij de entree van het dorp (met plaatsnaambord) verwijst een bordje (bij een zijweg links) naar een grote megaliet: de dolmen van Pierre-Folle. Zes stenen dragen de bijna ronde deksteen, 3,40 m lang 1,20 m dik en 1,80 m boven de grond. Het is slechts een kleine omweg.

2. Crozant - La Coquille

Er bestaan vele legendes over deze mysterieuze plaats.

Wanneer je (kort vóór) km 34.2, bij aankomst op de D10 even doorloopt (*volg bordje*), vind je na ± 300m een granieten menhir van 2,30 m hoog langs het beekje de Gartempe.

38.5 Chamborand

Loop bij de kerk van Chamborand nog een honderdtal meters rechtdoor langs de D49. Je ziet dan links in het land de (nu geconserveerde) resten van donjon uit de 14e eeuw, overblijfsel van een oud feodaal kasteel. Dit voorbeeld van militaire architectuur diende in de 19e eeuw helaas als 'bron' van bouw materiaal in het dorp.

46.0 Bénévent-l'Abbaye

Dit dorp is gebouwd rond de in de 12e eeuw gebouwde abdij. Van dit klooster is vrijwel niets over. De kerk heeft de diverse restauraties goed doorstaan, de architectuur ervan is Celtic-Romaans. De decoraties vertonen mozarabische invloeden. Bij de bouw ervan is veelvuldig gebruik gemaakt van de 'gulden snede' als symbool van de kosmische orde. In de kerk zijn 44 kapitelen te bewonderen, vol met symbolische afbeeldingen, buiten vindt men 145 gebeeldhouwde modillons (= gootklossen). Vóór de kerk is in het plaveisel een grote Jakobsschelp opgenomen, als herinnering aan de vele pelgrims die hier in de afgelopen eeuwen zijn gepasseerd.

50.6 Marsac

Na 200m op de D914 vind je aan de rechterkant, achter een huis een fraaie 'pigeonnier' (of 'colombier') met een metalen buitentrap. Duiventorens vond men vroeger bij kastelen en grote boerenhoeven. De aanwezigheid ervan was een teken van rijkdom. De adel mocht één koppel duiven houden per hectare grond die ze bezaten. Een duiventoren kan duizenden duiven herbergen. Dit was niet, zoals vandaag de dag, een hobby van iemand, maar de heren (en waarschijnlijk ook de dames) lustten voor de afwisseling wel een gebraden duifje of een duiveneitje. Ook voor de duivenmest ('colombine') had men een nuttige bestemming.

55.1 Arrènes

Kijk bij het passeren van de kerk ook links van je. In het gerestaureerde oude gebouw is, in de bovendorpel van een dichtgemetselde renaissanceceur, een fraaie Jakobsschelp opgenomen.

59.5 Saint-Goussaud

Bij de ingang van het dorp, langs de weg, staat een granieten, sobere, dodenlantaarn. Deze is in de 19^e eeuw van de begraafplaats naar hier overgebracht.

Bij aankomst op de D48 tegenover de kerk (*dit bericht is van 20 oktober 2019*):

<https://tekstenuitfrankrijk.nl/de-nieuwe-hippies-van-saint-goussaud/>

'Omhoog, omhoog. Naar de top van de berg. Voor een glas biologische wijn of een ambachtelijk biertje. Voor een sobere, doch smakelijke dis, bereid met ingrediënten uit de streek, voor een robuust bruin brood. Of voor niets anders dan een praatje. Ik breng een ode aan de nieuwe hippies van Saint-Goussaud.'

De kerk gewijd aan Saint Goussaud is een romaanse constructie, gedrongen en met prachtige aankleding. Het herbergt het vereerde standbeeld van Saint Goussaud. Zowel de grote beschermer van het vee én van de vrouwen (een niet erg elegante combinatie !) Deze heilige was een kluisenaar die in de 7e eeuw in de regio woonde. In het beeldje van een jonge os, geplaatst aan de voet van Saint Goussaud, is een grote hoeveelheid spelden gestoken, afkomstig van vrouwen die in dat jaar willen trouwen of zwanger worden.

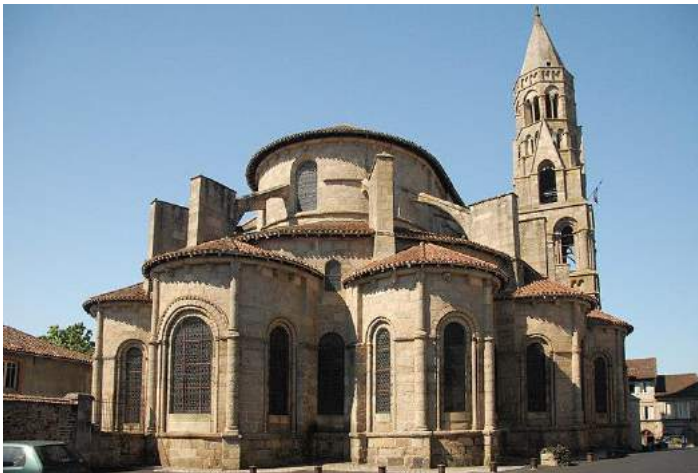
74.0 Les Billanges

De Romaanse Geboortekerk van Sint-Jan de Doper (*Église de la Nativité de St. Jean Baptiste*) valt op door zijn eenvoud en robuustheid. De uit de 12e eeuw daterende kerk is in de 15e eeuw verder gefortificeerd. De versterkte muren zijn een toonbeeld van nuchterheid. De enige ornamenten bevinden zich op het portaal en ter hoogte van de klokkentoren, die bedekt is met kastankehouten dakspanen. Het interieur van het gebouw bevat een echte schat aan relikwieën, waaronder: een reliekhoudersbeeldje van het echte kruis! Deze reliekschrijn die rond 1220 werd gemaakt, zou afkomstig zijn van de schatkamer van de abdij van Grandemont. Verder een reliekschrijn van Saint Félicien, werk uit dezelfde periode en vrijwel zeker afkomstig uit dezelfde schatkamer.

94.9 Saint-Léonard-de-Noblat

De stad is genoemd naar Saint Léonard, die begin 6e eeuw geleefd zou hebben aan het hof van Clovis I, de eerste Christelijke Frankische koning. Léonard zou van Clovis toestemming gekregen hebben om gevangenen te bezoeken en ze, als hij ze dat waardig vond, vrij te laten. Hij werd daarom beschermheilige van de gevangenen (én - volgens zeggen - ook van zwangere vrouwen!), en wordt vaak afgebeeld met een gebroken keten in de hand. Hij trok zich terug als kluizenaar in de bossen van de Limousin (de omgeving van Limoges) en verwierf een groot aantal volgelingen. Nadat hij met succes had gebeden om een zoon voor de Frankische koning, schonk deze hem een stuk grond in Noblat, waar hij een abdij stichtte, die de oorsprong werd van de huidige stad.

De stad ligt op een heuveltop boven de rivier de Vienne en vormt op onze route de eerste echte grote stop na Vézelay. De van vierkant naar zes-hoekig overgaande klokkentoren van de collegiale kerk, 52 meter hoog, wijst al van verre de weg naar de stad. De kloostergebouwen zijn verdwenen, maar de kerk uit de 12e eeuw is gebleven. Het ontwerp ervan is gebaseerd op dat van de grote

bedevaartkerken, met een grote kooromgang die toegang geeft tot zeven 'stralende' kapellen. In de kerk valt de vorm van de doopkapel op, die beelden van het Heilig Graf in Jeruzalem oproept. In het midden van de kerk, ter hoogte van het hoogaltaar, bevindt zich een doorgang waarboven een ijzeren kooi is geplaatst met daarin de resten van Saint Leonard.

Dankzij deze opstelling konden pelgrims onder de relikwieën doorlopen om er zo maximaal van te profiteren. Doe dit zeker ook, want de Codex Calixtinus noemt het bezoeken van de relikwieën van deze heilige een 'must' voor elke pelgrim.

Niet ver van de collegiale kerk, in de Rue Georges Périn (nr 2), markeren twee deuren - elk tussen zuiltjes - de plaats van het oude pelgrims-ziekenhuis.

In het centrum bij de kerk is het middeleeuwse stratenplan nog intact. Er staan nog diverse huizen met stenen of vakwerkgevels uit de 12e tot de 18e eeuw.

De route verlaat de stad via de oude brug over de Vienne in het stadsdeel Noblat. De stenen brug is gebouwd in de 13e eeuw en had waarschijnlijk een houten voorganger. De brug is typerend voor de middeleeuwse bruggenbouw in de Limousin. Vanaf de brug zie je een nieuwere brug en daarachter de hoge bogen van een spoorviaduct.

118.2 Limoges

De stad werd in 10 vC gesticht als 'Augustoritum'. Door keizer Augustus en was een belangrijk kruispunt van wegen. De Romeinen bouwden een stenen brug over een aanvankelijk doorwaadbare plaats, een forum, verscheidene thermen, een amfitheater, aquaducten, etc. Vanaf 1768, toen hier porseleinaarde werd ontdekt, is Limoges bekend om zijn porselein.

Bij binnenkomst van de stad treden we als het ware in de voetsporen van onze voorgangers. Vanaf de Place de Compostelle steken we La Vienne over via de middeleeuwse Pont Saint Etienne. De smalle straatjes van het oude Limoges worden omzoomd door vakwerkgevels en 'ouderwets' aandoende winkels.

De bouw van de Saint Etienne-kathedraal begon in 1273 op de overblijfselen van een Romaans heiligdom en eindigde pas zes eeuwen later. In een harmonieuze gotische stijl omvat het gebouw een smal koor, dat wordt ondersteund door ragfijne luchtbogen en een klokkentoren op een romaanse basis.

De flamboyante gotiek komt vooral tot uitdrukking in het portaal van Sint-Jan, versierd met de beelden van de zes deugden en bas-reliëfs die de werken van Hercules en andere mythologische taferelen in beeld brengen. Binnen, moet je zeker even tijd reserveren voor het renaissance scherm, gemaakt rond 1535.

De Saint Martial-crypte, toegankelijk vanaf de Place de la République, is het enige overblijfsel van de Saint Martial-abdij (9e eeuw). De crypte, met de sarcofagen van St. Martial en St. Valérie, is in 1962 teruggevonden bij de aanleg van een ondergrondse parkeergarage.

Neem de tijd om door het oude centrum van Limoges te dwalen, door de steegjes, bezaaid met vakwerkhuizen. De aanblik ervan is nauwelijks veranderd sinds de passage van de middeleeuwse pelgrims. Zij vonden in de stad vele ziekenhuizen, herbergen en broederschappen, die hen konden huisvesten. De Saint-Michel-des-Lions (14e eeuw) heeft een toren in pure Limousin-stijl, hoger dan die van de kathedraal. Hij domineert de hele stad. De voorloper van de huidige koperen bal op de spits is daar in 1810 ooit gemonteerd om landmeetkundige berekeningen mogelijk te maken.

131.5 Aix-sur-Vienne

Hier woonde men al in de tijd van de Galliërs. De Romeinen vestigden er een legerplaats. Ze bouwden ook een brug over de Vienne. Rond 1000 bouwde monniken een fortificatie op de rotsachtige uitloper die de samenvloeiing van de Vienne en de Aixette domineert. Van al deze activiteiten is niets overgebleven. Lang voordat Santiago-gangers de stad passeerden, was de abdij van Saint-Alpinien al een doel voor vele pelgrims. In de stad kan men vele nissen ontdekken met daarin Mariabeeldjes. De meeste van deze stenen of houten beeldjes dateren uit de 17e eeuw.

Aan de noordkant van de Vienne, (*niet aan de route*) staat de neogotische basiliek Notre Dame d'Arliquet. Het bezit een Mariabeeldje is uit de 16e eeuw, rijk versierd met edelstenen. In de sacristie bewaart men een reliekschrijn met de naam: 'annuaire des saints', want er zijn 364 relikwieën in gestopt.

Links: de kerk Sainte-Croix (aan de zuidkant van de Vienne). Deze is gebouwd in de 13e en 15e eeuw volgens een vierkant plattegrond. Helaas is door de renovatie van 1884 veel van het karakter van de kerk verloren gegaan. De kerk heeft een rijke schat aan relikwieën.

146.4 Flavignac

Waarschijnlijk ontstaan uit een Romeinse villa, waarvan men in 1978 de resten heeft gevonden. De huidige kerk van Flavignac (gewijd aan Maria-Hemelvaart) herbergt ook nog steeds de resten van een aan Sint Martial (al eerder genoemd) gewijde kerk uit de 9e eeuw. Naast interessante antieke meubelen en een altaarstuk uit het ziekenhuis van Limoges, herbergt de kerk ook reliekschrijnen uit de 13e eeuw, altaren uit de 17e en 18e eeuw. De meeste ervan zijn uitgesteld in de toren (dagelijks geopend van 10-17 uur).

149.7 Les Cars

Als je bij aankomst op de D15 een honderdtal meters linksaf gaat staat daar de ruïne van het Château des Cars. Van dit gebouw uit de 12e eeuw is niets meer over. De muren die we vandaag nog zien, zijn de overblijfselen van een renaissancekasteel, gebouwd in de 15e en 16e eeuw op de plaats van het fort dat tijdens de Franse Revolutie in 1798 is verwoest.

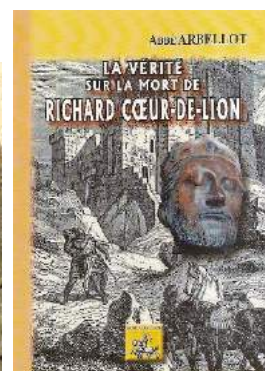
Het van oorsprong Romaanse kerkje kreeg in de 15e eeuw een gotisch schip. Het bezit als relikwie een 'stukje van het echte kruis'.

158.6 Châlus

Bij de afslag Rue Mardochee even rechtdoor lopen. Hier staat de ruïne van het kasteel Châlus-Chabrol, de plaats waar op 26 maart 1199 Richard Leeuwenhart, tijdens belegering van die plaats, dodelijk is getroffen door een pijl die door een van de verdedigers vanaf de donjon werd afgeschoten. Zijn stoffelijk overschot is in Frankrijk, over drie plaatsen verdeeld, begraven.

Zijn dood was vroeger en nu inspiratiebron voor tekenaars, schrijvers én reclame-makers.

176.3 La Coquille

De naam van dit dorp ('de schelp') is natuurlijk gekoppeld aan de geschiedenis van jacquaire (= pelgrimage naar Santiago), maar verrassenderwijs is er geen spoor te vinden van de passerende pelgrims. Erger nog, er wordt gezegd dat de pelgrims die vroeger door deze regio trokken, beroofd werden door plaatselijke boeven. De parochiekerk van de 19e eeuw heeft weinig interessants te bieden, behalve een Maagd en Kind in steen uit de 13e eeuw.

18.5 Thiviers

Thiviers heeft een lange geschiedenis. In de Romeinse tijd heette het Tiberii of Tiberium en lag aan de Romeinse weg die Périgueux (Vesone) met Limoges (Lemovicences) verbond. In

de middeleeuwen was Thiviers een verplichte tussenstop voor pelgrims van en naar Santiago de Compostela. De stad had toen drie kastelen: het Pélisses-kasteel (gesloopt tijdens de revolutie), het Banceil-kasteel (recent omgebouwd tot appartementencomplex) en ten slotte het Vaucocourt-kasteel (*foto links*) dat achter de kerk staat, maar door de eeuwen heen sterk is verbouwd en aangepast. De stad kreeg veel oorlogsgeweld over zich heen: veroverd door Jan zonder Land in

1211, het jaar daaropvolgend weer terugveroverd door de burggraaf van Limoges, van 1374-1376 veroverd door de Engelsen, die later weer werden verjaagd door Karel VI van Frankrijk. Dan de godsdienstoorlogen, waarbij de calvinisten de stad in 1575 bezetten en de verdedigingswerken afbraken. Deze zijn later weer door de stad herbouwd. Kortom: een tamelijk roerige geschiedenis. In de 18^e en 19^e eeuw was de stad bekend om zijn emailfabrieken, waarbij vooral het blauwe email beroemd was.

De Notre Dame-kerk is van romaanse oorsprong met veel aanpassingen. De laatste verbouwingen zijn in het eind van de 19e eeuw gedaan. In het interieur zijn de romaanse kapitelen uit de 12e eeuw de moeite waard om tijd aan te besteden. Aan de zijkant van het schip bevindt zich een bas-reliëf van Saint Roch, als pelgrim.

31.1 Négrondes

Als je bij de doortocht van dit dorp even rechtsaf gaat (in de Rue de la Fontaine), vind je daar na 50 meter een niet meer in gebruik zijnde, maar goed bewaard gebleven gemeenschappelijke wasplaats (= *lavoir*).

Vroeger was dit dé plaats voor het uitwisselen van nieuwtjes onder de vrouwen van het dorp. De oude prentbriefkaart is overigens van een ander 'lavoir', maar geeft goed de historische situatie weer.

36.7 Sorges

Deze plaats staat bekend als de 'hoofdstad van de truffel'. Er is daar zelfs een 'Écomusée de la truffe' aan gewijd, herkenbaar aan de enorme truffel die aan de dakrand hangt om bezoekers te trekken. Meteen na aankomst op de N21 loop je er als het ware tegenaan.

Voor de liefhebbers!

Km 59,5 Périgueux

Als je via de Rue Limogeanne (foto onder) in de richting van de kathedraal Saint-Front loopt (die mag je niet missen!), loop je ook door het

Middeleeuwse hart van de stad. Al in de 4e en 5e eeuw stond, daar waar nu de kathedraal staat, een kerk, die in de 9e eeuw, bij een inval van de Noormannen, bijna geheel is verwoest. Van een deel ervan zijn nog sporen in de huidige kerk te zien.

Eind 10e, begin 11e eeuw werd op de plaats van de oude kerk een abdij gesticht, genoemd naar een legendarische figuur, die in de streek het Christendom gepreekt zou hebben: Saint Front. De kerk herbergde later de prachtig met edelstenen en sculpturen versierde tombe van Saint Front die 1070 beeldhouwd werd door een monnik. Tegenwoordig is de tombe te zien in het Musée du Périgord. Saint Front is, volgens de Codex Calixtinus, één van de zeker te bezoeken heiligen op deze route naar Santiago.

De huidige romaanse klokkentoren is gebouwd na een brand in de 11e eeuw. Toen de kloosterkerk de aantallen pelgrims op weg naar Santiago niet meer aankon werd er een grotere kerk tegen de oude aangebouwd, waarbij beide kerken een gemeenschappelijk altaar hadden. Dit nieuwe deel van de kerk, gebouwd in de vorm van een Grieks kruis, werd voorzien van een dak in de vorm van vijf grote koepels. In de loop van de tijd waren die koepels vervangen door een eenvoudiger dakbedekking, maar bij een grote renovatie in de 19e eeuw zijn ze gerestaureerd.

Bezienswaardigheden in de kathedraal zijn:

- Mooi houten retabel uit de 17e eeuw met als onderwerp de hemelvaart van Maria.
- Houten koorstoelen, sommige met een geschilderd paneel erboven.
- Een Jacobskapel uit de 7e of 8e eeuw (wijding tot Jacobskapel pas in de 20e eeuw).
- Gebrandschilderde vensters. Deze zijn allemaal uit de 19e eeuw.

3. La Coquille - Sainte-Foy-la-Grande

Natuurlijk zijn er ook veel romeinse resten te vinden in Périgueux. Vóór de romeinse tijd lag hier, in de heuvels ten zuiden van de Isle, al de Gallische plaats: Vésone, een versterkte stad met duizenden inwoners van de stam der Petrocorii. Na de verovering door Caesar, werd het de Gallo-Romeinse stad Vesunna die tot grote bloei kwam. Dit deel van de stad passeer je op de variant via Bergérac. De Tour de Vésone, in de binnenbocht van de Isle, was onderdeel een grote tempel die bij de stad hoorde. De stad leidde een bloeiend bestaan in de 1e en 2e eeuw, en bezat stadsmuren en een forum. Ook was er een amphitheater, op de plaats waar nu het openbare stadspark Arènes Romaines ligt. In dat park zijn de restanten van dit theater te vinden. In de 60-er en 70-er jaren van de vorige eeuw is er een grote stadswoning opgegraven. Hierover, en in het algemeen over de romeinse geschiedenis van Périgueux, is veel te zien in het Gallo-Romeinse Musée Vesunna, vlakbij de Tour de Vésone.

> > > > *Als je kiest voor de variant via Bergerac: [klik hier](#)*

65.8 Chancelade

De abdij van Chancelade ligt even ten zuidwesten van Périgueux en werd gesticht in de 12e eeuw. Verwoest in de 16e eeuw door protestanten en in

de 17e eeuw weer opgebouwd. De abdij wordt omringd door vier hectare park en tuinen en is een oase van rust. Behalve de abdij staat er op het land ook een kapel, gewijd aan Saint Jean, het huis van de Abt (12e eeuw) en een watermolen. Een heel complex dus.

In de kerk vinden we een mooi schilderij, waarschijnlijk van Gerrit van Honthorst. Verder staat er een maquette die het complex toont ten tijde van de Franse revolutie. In de Franse revolutie werd de abdij verkocht als nationaal bezit: men brak tal van gebouwen af en verkocht de stenen aan de lokale ondernemers: ooit was het hedendaagse complex vele malen groter. Sinds 1998 zitten er weer monniken in het complex, Augustijner monniken. Zij verwelkomen u in de zomermaanden en vertellen over het kloosterleven, waaraan u ook kunt deelnemen.

83.1 Saint-Astier

De naam van deze plaats is verbonden met het verhaal van een man, Astérius, (*niet te verwarren met Asterix!*), zoon van een in de buurt wonende Romeinse familie, die zich hier in de 6e eeuw als kluizenaar had gevestigd en vele wonderen verrichtte. Zijn graf trok in grote getale gelovigen, een klooster werd gesticht en een dorp ontstond. Na diverse roerige eeuwen (o.a. verwoest door de Noormannen) werd Saint-Astier in 1219 één van de vierendertig vestingsteden van de Périgord.

85.1 Château de Puyferrat

De naam van dit château is ontleend aan zijn hoge ligging op een heuvel. Het betekent namelijk in Oudfrans 'versterkte heuvel'. Naar alle waarschijnlijkheid werd deze plaats al in de Romeinse tijd bewoond, er zijn namelijk resten uit die tijd gevonden. De oudste versterkingen werden al in de 12^e eeuw gebouwd, maar daar is niets meer van over. Het huidige kasteel uit de 16^e eeuw zou - volgens zeggen - hier een soort reconstructie van zijn. Het kasteel heeft vele eigenaren gekend en speelde ook in de godsdienstoorlogen een rol. In 1825 is er op het terrein een kapel bijgebouwd. Tegenwoordig is het een relatief duur Chambres-d'hôtes, maar ook een plaats voor bruiloften, recepties en seminars. Gelukkig beschikt men ook over een betaalbare overnachtingsmogelijkheid voor pelgrims op een slaapzaal.

108.9 Mussidan

Oorspronkelijk een vestiging van de Kelten. Bij hen stond Muce voor een ondergrondse schuilplaats en Dun voor 'voornaam'. Een belangrijke schuilplaats dus, dat Mussidan. Maar dat was het al eerder: al sinds de prehistorie, zo getuigen de talrijke gereedschappen die zijn gevonden bij de grotten langs de rivier de Isle. Daarna kwam er een oppidum ten tijde van het Romeinse rijk, werd er gevochten om de macht in de vroege middeleeuwen, en in de 100-jarige oorlog sloot Mussidan zich aan bij de koningen van Engeland.

Ten tijde van de religieuze oorlogen tussen de protestanten en katholieken, was Mussidan protestants, zoals veel meer gemeenten in de Perigord. Meer dan drie belegeringen maakten van de stad een ruïne, die weer werd opgebouwd. Daarna werd het rustig in deze contreien. Zelfs de Franse revolutie ging hier voorbij zonder extreem geweld of vernielingen, in tegenstelling tot veel andere plaatsen in de Dordogne waar dit wel het geval was. Uit al die vervlogen tijden is er echter weinig meer dat daaraan herinnert.

Zie voor Sainte-Foy-la-Grande het begin van traject 4.

Variant via Bergerac

117.3 Bergerac

Over Cyrano de Bergerac zijn vele boeken geschreven, toneelstukken en films gemaakt. Zijn meest opvallende kenmerk was zijn bijzonder grote neus. Hij heeft echter wel degelijk echt bestaan en was in zijn tijd 1619-1655 een Frans (sciencefiction)schrijver. Echter, hij heeft - in tegenstelling tot wat men veelal denkt - voor zover bekend, nooit zijn lange neus in Bergerac laten zien. Dat neemt niet weg dat hij de beroemdste Bergeracois geworden is! Hij heeft de stad op de kaart gezet; de inwoners eren hem op vele manieren, o.a. met een bronzen beeld te bewonderen in het voetgangersgebied bij de Église Saint-Jacques.

3. La Coquille - Sainte-Foy-la-Grande

Maar er is meer! Bergerac ligt voor het grootste deel aan de noordzijde van de rivier de Dordogne, in een streek die wordt gedomineerd door de wijnbouw. Ten oosten van Bergerac ligt de Pécharmant, een wijngedebied waar stevige rode wijn vandaan komt, terwijl ten zuiden van de Dordogne de Monbazillac witte zoete wijnen produceert, die qua kwaliteit kunnen concurreren met de extreem dure Sauternes wijnen uit de Bordeaux, maar qua prijs niet in de buurt komen. In de oude stad, een klein doolhof van smalle straatjes dat langzaam afdaalt naar de rivier, wandel je langs vakwerkhuzen en renaissancehuzen.

Het "Maison Peyrarède" herbergt het "Musée d'Anthropologie du Tabac" waar je kan kennis maken met 3000 jaar geschiedenis van deze plant. Ook kan je er een prachtige collectie pijpen bewonderen. In het "Maison des Vins de Bergerac" (vroeger het "Cloître des Recollets") ontdek je de grote variëteit aan wijnen uit de Bergerac. Natuurlijk kan er geproefd worden.

Natuurlijk moeten we hier ook een kerk bezoeken en welke past ons beter dan de Église Saint-Jacques, waar we toch langs lopen. Het eerste godshuis met deze naam stond hier al in 1088. Nadat de Engelsen het in 1345 hadden verwoest werd er in 1377 een nieuwe kerk met deze naam ingewijd. Helaas, deze kreeg het ook zwaar te verduren en na verwoest te zijn in de godsdienstoorlogen, kreeg de kerk dank zij royale schenkingen van o.a. Lodewijk XIV

in 1685 zijn huidige aanblik. Natuurlijk werd er daarna nog het nodige aan gesleuteld.

In de kerk staat een monumentaal Cavaillé-Coll orgel uit 1877. Hopelijk is de organist aan het studeren. Ook de verdere aankleding van de kerk is de moeite van een bezichtiging zeker waard.

0.0 Sainte-Foy-la-Grande.

Het stratenplan van het stadje valt meteen op: het is strikt rechthoekig. Die rechthoekige structuur is, verassend genoeg, ontstaan in 1255. Na de kruistochten tegen de Katharen in Zuid-Frankrijk (1209-1244) was het Graafschap Toulouse in handen gekomen van de Franse koningen. De broer van de koning, Alphonse de Poitiers werd graaf van Toulouse. Dat graafschap werd aan de westkant begrensd door Aquitaine waarvan de Hertog Henri III van het huis Plantagenêt, tevens koning van Engeland was. Dat gaf spanningen en zowel Alphonse als Henri III probeerden hun grenzen te versterken door versterkte steden (= *bastides*) te stichten in het grensgebied.

Deze bastides werden ingericht volgens een strak stratenplan met een centraal plein met arcaden en een markthal. Bewoners werden gelokt met een gratis stukje grond, bouwmaterialen en andere privileges. Ze waren dan verplicht binnen een bepaalde tijd en volgens vastgestelde regels hun huis te bouwen op het hun toegekende perceel.

De plaats waar Sainte Foy gesticht werd lag aan de Dordogne op de toenmalige grens van Aquitaine en was van groot strategisch belang, maar viel in 1272 al in Engelse handen.

Het centrale plein Place Gambetta met zijn arcaden is een bezoekje waard. De markthal staat daar niet meer. Die is later vervangen door het stadhuis. Daar vlakbij staat de oorspronkelijk 13^e eeuwse Notre Dame kerk, gewijd aan Saint Foy. Ook zijn er restanten van de middeleeuwse stadsmuren, aan het Oostelijke eind van de Rue Chanzy (= op de stadsplattegrond in de gids: de straat die langs de Temple loopt. Deze wordt ook wel 'La Tour des Templiers' genoemd, maar hun

aanwezigheid hier is nooit bewezen. Het is, naar men zegt, het oudste gebouw van de stad, nu onderdeel van een privéwoning. Een legende vertelt over een tunnel die hiervandaan, onder de rivier, naar een huis aldaar liep.

Na het oversteken van de Dordogne ben je, behalve in het departement Gironde, ook in l'Entre-deux-Mers, het gebied tussen de Dordogne en de Garonne. Die naam is afkomstig van de Romeinen, die beide rivieren, met hun getijden die tot ver in het binnenland nog merkbaar zijn, 'zeeën' noemden. Het is een gebied met zacht golvende wijnvelden, en de wijn heet ook Entre-deux-Mers.

21.3 Pellegrue.

In 1272 stichtte Henri III (koning van Engeland en Hertog van Aquitaine) ten Noorden van de oudste kern een *bastide*. Van de oude structuur van de bastide is hier niet veel meer over, alleen de (opmerkelijke) markthal uit 1913, op de plaats van de oorspronkelijke markthal.

Tegenover de markthal staat een fraai 17e eeuwse stadhuis, met belfort (foto links).

De Saint André kerk staat aan de zuidkant van het plaatsje op een hoogte, een mooie romaanse kerk uit de 13e eeuw. De klokkentoren in byzantijnse stijl dateert uit de 19e eeuw en vervangt een door de bliksem verwoeste 'klokkenuur'. Dit is ook de plaats van de vroegste bewoning in de Gallo-Romeinse periode.

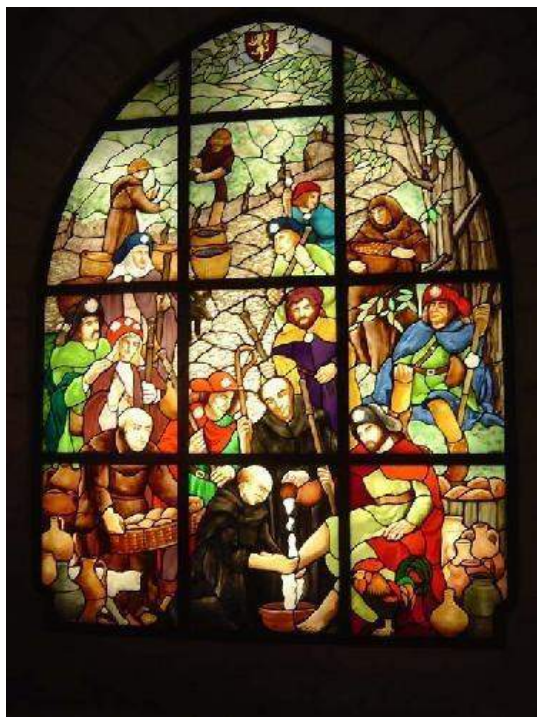
De kerk zou zijn voorafgegaan door een 11^e eeuwse kloosterkerk. De naam Pellegrue betekent 'kraanvogelheuvel', naar een legende. Kraanvogels zouden ooit de bewoners hebben gewaarschuwd voor rovers die de stad 's nachts wilden overvallen.

27.8 Saint-Ferme.

Al in de 6^e eeuw werd hier door benedictijnen een versterkt klooster gebouwd. Hun opvolgers waren blijkbaar niet zo recht in de leer, want in de 11^e eeuw werden ze wegens 'simonie en nicolaïsme', en ook wegens 'ongehoorzaamheid aan graaf en bisschop' geslagen door het zwaard van de burggraaf van Gensis (ter info: met simonie en nicolaïsme wordt corruptie en schending van het celibaat bedoeld).

In de 12^e eeuw kwamen er nieuwe benedictijnen uit de abdij Saint Florent de Saumur (zo'n 280 km noordelijker). Zij bouwden de abdij weer op, o.a. om langstreckende pelgrims op te vangen. Tijdens de Honderdjarige oorlog en de Godsdienstoorlogen werden de abdij en de kloosterkerk versterkt tot indrukwekkende forten.

Eind 18e eeuw vertrekken de monniken, en schenken de kerk en de kloostergebouwen aan de dorpsgemeenschap. De kloosterkerk is nu parochiekerk, en de gebouwen gedeeltelijk gemeentehuis, gedeeltelijk museum. In de kerk zijn opmerkelijke kapitelen te zien van de “maître de Saint-Ferme” met o.a. scènes uit het oude en nieuwe testament.

Het gemeentehuis heeft een gebrandschilderd raam dat de verzorging van de pelgrims door monniken voorstelt.

36.4 op variant Monségur.

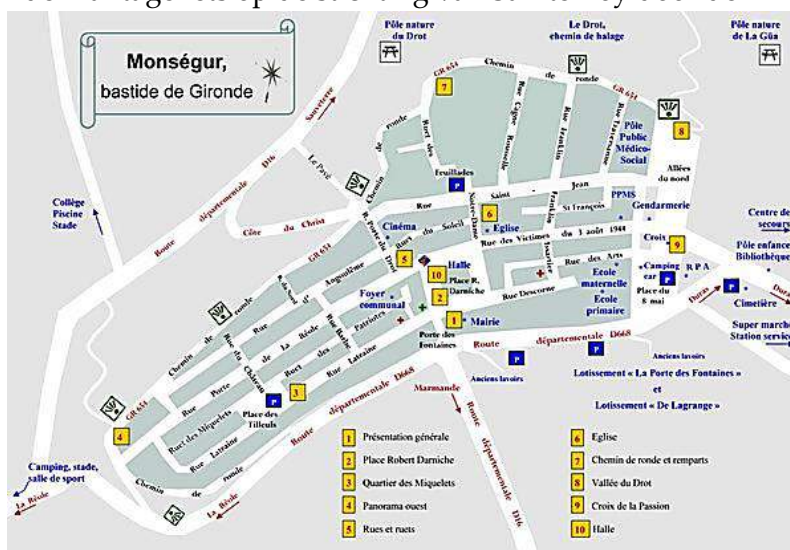
(Niet te verwarren met het Montségur uit de Midi-Pyreneëën, bekend van het kasteel dat tijdens de katharenkruistochten zo'n krijgshaftige rol heeft gespeeld.)

De brug over de Dropt (of Drot), die je oversteeft voordat je omhoog loopt naar het plateau waarop Monségur ligt, is vernieuwd in 1900, maar er heeft daar sinds de stichting van het stadje een brug gelegen. Het verhaal gaat dat er in een van de pijlers een verborgen luik is, waardoor je een middeleeuwse ondergrondse ruimte kan bereiken.

Zoals veel plaatsen in deze omgeving is ook Monségur (= *veilige berg*) een bastide. Het zuidwesten van Frankrijk kent ongeveer een 280-tal plaatsen die (nog) min of meer de vorm van een bastide hebben. Monségur zou - volgens zeggen - een van de eerste geweest zijn. De stichting van Monségur door Éléonore de Provence, de vrouw van Henri III in 1265 kan worden gezien als het antwoord van de Plantagenêts op de stichting van Sainte-Foy door de Fransen tien jaar eerder.

Om de nieuwe bastide te bevolken kreeg elk gezinshoofd een stuk bouwgrond voor een huis, gereedschap voor tuin en wijngaard en een koppel ossen om de grond te bewerken.

De oude structuur van de bastide is herkenbaar en erg mooi bewaard gebleven.

Op het centrale plein met arcaden is de markthal nog in gebruik, hoewel het niet de oorspronkelijke is. Hij is in de loop van de geschiedenis diverse keren vernieuwd, de laatste keer in 1860. Er is nog 1800m over van de omwalling waar je langs kan lopen. Ook staan er nog huizen met houten dakpannen, zoals die toegepast werden in de tijd dat de stad gesticht is.

35.6 Coutures

De route leidt ons langs de église Saint-Thibaut / Saint-Cibard. Bij de restauratie van 1866 verdween het romaanse front volledig, maar gelukkig heeft men de kapitelen van het portaal hergebruikt. Deze zijn nog steeds te bewonderen. Ook de toren veranderde volledig van vorm en kreeg een spits, zeldzaam in de regio. Het interieur is sober en meditatief.

Bij het verlaten van het dorp heb je, na ongeveer twee kilometer, aan je linkerkant een goed uitzicht op de ruïnes van het Château de Caze. Van het imposante kasteel uit de 14e eeuw zijn slechts delen van ronde torens overgebleven. Ze zijn opgenomen in de muren van latere uitbreidingen, getuige de raamstijlen van later datum.

43.5 Saint-Hilaire-de-la-Noaille

De kerk heeft een romaans portaal uit de 12e eeuw. Reeds in 1250 bezaten de Bénédictijnen van La Réole hier een priorij en een hospitaal voor de onderweg zijnde pelgrims. Het kasteel van Saint-Hilaire is privébezit en alleen van afstand te bekijken. Hoewel het gebouw er neogotisch uitziet, is het gebouwd in de 17e eeuw, mogelijk op nog oudere fundamenten. Bij het huidige landgoed behoort een wijngaard van twee hectare met een Bordeaux-appellation.

48.6 La Réole

De geschiedenis van deze plaats begint rond de Christelijke jaartelling, aangezien het op de plaats van een Gallo-romeinse villa was dat, onder het bewind van Karel de Grote, een Benedictijner abdij werd gebouwd. De activiteiten van en rond deze abdij bevorderde de groei en bloei van de plaats. Ook Richard Leeuwenhart liet er verschillende fraaie bouwwerken verrijzen, waaronder het Ancien (= *voormalig*) Hôtel de Ville (12^e eeuw). Mis dit gebouw niet tijdens je wandeling door de stad. Het heeft door de eeuwen heen diverse veranderingen

ondergaan, zoals de toevoeging van openingen in renaissancestijl of van een flamboyant balkon op de bovenverdieping. Het gebouw werd gebruikt voor vergaderingen van de gemeentelijke overheid en de begane grond deed lange tijd dienst als graanmarkt.

Van het in 1224 door Louis VIII gebouwde château des Quat'sos is, na de ontmanteling in 1629 door Richelieu, slechts weinig bewaard gebleven.

Vanaf de Place du Turon is er een gemarkeerde wandelroute door de oude stad, langs het lokale erfgoed.

55.6 Canal de Garonne

Het 'Canal latéral à la Garonne', zoals het officieel heet, is in de 19e eeuw aangelegd tussen Toulouse en Casets-en-Dorthe. Vandaar gaat het over de Garonne naar Bordeaux. Samen met het Oostelijk gelegen Canal du Midi uit de 17e eeuw maakt het een sluitende vaarverbinding tussen de Middellandse Zee en de Atlantische Oceaan mogelijk. Deze verbinding was net gereed toen de eerste treinen over een vergelijkbare verbinding gingen rijden. Aanvankelijk was de trein geen echte concurrent, maar toen de spoorwegmaatschappij rechten kreeg op delen van het kanaal veranderde dit snel. Dit deel van het kanaal is bijna 194km lang, 16m breed en telt nog 53 van de oorspronkelijk 56 sluzen om een verval van 128m te overbruggen. Een sleepbaan met locomotieven bij Montech en de kanaalbrug bij Agen zijn de meest in het oog lopende kunstwerken van het Canal de Garonne.

57.3 Pondaurat

De naam van de plaats betekent 'gouden brug', en was een belangrijk herkenningspunt op de weg naar Compostela. De plaats ontwikkelde zich rond een in de 11e eeuw gesticht klooster met kerk. Men bouwde verder een (water)molen, visvijvers en een tolbrug over de Bassanne. Wegens de soms roerige tijden werd het geheel danig versterkt. De kloostergebouwen en molen zijn privébezit. De 12e eeuwse brug doet nog steeds dienst, nu in het openbare wegennet. In een hoeksteen ervan is een 'T'-teken (de Griekse Tau) gegraveerd.

69.2 Auros

Je passeert hier de eerste palombière. Dit is een jachthut in de bomen, bedoeld voor de jacht/vangst van houtduiven. Dit type jacht is vooral populair in het zuidwesten van Frankrijk. In de herfst en lente vliegen houtduiven daar in de overwinteringsgebieden en in het voorjaar terug naar hun broedgebieden langs de kuststreek. Vanuit deze palombières worden in Frankrijk veel duiven gevangen. De jaarlijkse jachtopbrengst is ongeveer 800.000 vogels.

Het is een traditionele vorm van jagen. Het wordt voornamelijk beoefend door mannen die ook samen eten en drinken in de schuilplaatsen. Het is daarom van groot maatschappelijk belang in de landelijke regio's, waar deze vorm van jagen wordt beoefend.

4. Sainte-Foy-la-Grande - Captieux

De duiven worden soms geschoten, maar ze worden vaker aangetrokken door een lokvogel (dus een gevangen houtduif) en gevangen met netten. De gevangen duiven worden verwerkt tot traditionele gerechten uit de Franse keuken zoals 'Salmis de palombes'.

Het passeren van een dergelijke plek vereist een speciale aanpak. Tijdens het vangstseizoen (1/10-20/11) word je geacht even te fluiten (= siffler) als u eraan komt. Je krijgt dan een signaal als je er zonder storen langs kunt. Let dus op het bordje: Palombière, SIFFLEZ)

85.6 Bazas

Bazas ontstond in de 4e eeuw als een strategisch gelegen nederzetting, boven op een rots. In de middeleeuwen was de stad een bolwerk, rond het grote marktplein daaraan gelegen de grote kathedraal. Bazas was vanaf de 5e eeuw al een bisschopsstad en had gastvrije traditie, die verband hield met de ligging aan de Camino de Santiago. Het eerste uit hout opgetrokken religieuze gebouw dateert uit de 5e eeuw en de bouw ervan valt samen met de komst van de eerste bisschop. Deze romaanse kathedraal, opgedragen aan Johannes de Doper (wiens bloed men als een relikwie bewaart), trok heel veel pelgrims. Geconfronteerd met deze toestroom

besloot bisschop Arnaud de Pins in 1233 om een grotere kathedraal te bouwen die, in gotische stijl, pas een eeuw later zou worden voltooid. De gevel die nu het grote marktplein afsluit, is bijzonder monumentaal met een centraal portaal dat gewijd is aan het Laatste Oordeel en het leven van Johannes de Doper en de twee zijportalen die respectievelijk zijn gewijd aan de Petrus en Maria. De vierenvestig beelden die de nissen sierden, werden geplunderd of verdwenen

tijdens botsingen met de hugenoten en later tijdens de revolutie. Het flamboyante roosvenster dat de gevel domineert en het bovenste deel dateert uit de 16e eeuw.

Het grote plein vóór de kathedraal wordt omzoomd door historische gebouwen, veelal voorzien van arcaden, waardoor, als je de auto's wegdenkt, je zo de sfeer van honderden jaren geleden kunt terughalen.

4. Sainte-Foy-la-Grande - Captieux

Als je in de gelegenheid bent, bezoek dan ook het oude, middeleeuwse Saint Antoine Hospital, even buiten het stadscentrum (Rue Saint-Antoine), met name bedoeld voor de opvang van zieke en behoeftige pelgrims. De apotheek van het etablissement dateert uit de 18e eeuw. Het presenteert een wonderbaarlijke collectie glaswerk, aardewerken potten, diverse containers, waaronder flessen, karaffen, flesjes en pillendoosjes die gebruikt werden door de ziekenhuisapotheek.

Paus Urbanus II predikte o.a. hier de eerste kruistocht (1095-1099), die eindigde in de verovering van Jerusalem, en met Godfried van Bouillon aldaar op de koningstroon. De verzamelde legers werden aangevoerd door vijf prinses met hun edelen uit geheel Europa en kreeg daardoor de bijnaam

'Kruistocht van de Prinsen'. De omvang van hun krijgsmacht, inclusief de non-combattanten, bedroeg zo'n 100.000 personen.

102.9 Captieux

Er is weinig over deze plaats te vertellen. Van het voormalige klooster van Cordeliers, waar de monniken de pelgrims, onderweg naar Santiago, in het l'hôpital Saint Blaise verwelkomden, is niets meer terug te vinden. Echter, het wegennet, oostelijk van de plaats, geschikt is gemaakt voor het ver-

voer van vleugelsecties voor de Airbus A380, die hier van tijd tot tijd passeren, onderweg van de bouwers naar de assemblageplaats in Toulouse. Deze

route via Bordeaux naar Toulouse wordt de 'Itinéraire à Grand Gabarit' genoemd en loopt zowel over water als over de weg. Je zult een stukje over deze route lopen, dus als je geluk hebt . . .

12.5 Les Landes.

Je loopt nu het departement Les Landes in, ook wel Les Landes de Gascogne genoemd. Rond 1800 was dit een moerassige gebied, waar de herders die de kudden schapen verzorgden gebruik maakten van stelten om hun voeten droog te houden. Rond 1850 startte een project om drainage aan te leggen en op grote schaal zeedennen aan te planten. Daardoor zijn de moerassen

verdwenen en werd het winnen van hars en de productie van hout een middel van bestaan. De laatste decennia is er weer veel bos verloren gegaan door het kappen van percelen ten behoeve van landbouw. Ook bosbranden en stormen hebben gezorgd voor het verdwijnen van bos, waarvoor dan vaak landbouw in de plaats kwam. De pelgrimsroute loopt tot Mont de Marsan nog wel veel door naaldbossen, met soms in de rivierdalletjes een strook loofbos.

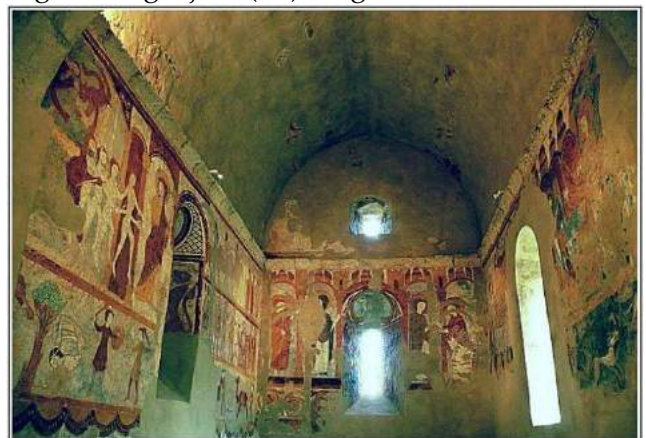
21.0 Bourriot

De église Saint-Martin is zo'n duizend jaar oud, maar onderging in de afgelopen eeuwen diverse aanpassingen en restauraties. De laatste is van 1992. De achter de kerk aangebouwde sacristie en veranda dateren uit 1748. Vóór de kerk staat een luifel, de 'caquetier', waar de mensen na afloop van de mis graag bleven staan 'kakelen'. Een sleutel voor een bezichtiging kan worden verkregen bij de school, naast de Mairie.

25.2 Chapelle de Lugaut

Dit was in vroeger jaren de verzamelplaats van pelgrims, onderweg naar Roquefort. De kleine Chapelle Saint Marie is gebouwd in de 11^e of 12^e eeuw en ligt midden in het bos, slechts een klein stukje - 200m linksaf - vanaf de pelgrimsweg. Het ziet er op het eerste gezicht heel bescheiden uit, maar als je de deur openduwet, zie je een verzameling schitterende 13e eeuwse fresco's. Alsof je een byzantijnse heiligdom in Anatolië binnenstapt. Een van de fresco's toont een tafereel dat de schenking van de kerk in Lugaut aan de hospitaalridders van Jerusalem vertelt. Andere scènes tonen verhalen uit het evangelie, dagelijkse (on)deugden, etc.

35.2 Roquefort

Niet te verwarren met de gelijknamige plaats, waar de beroemde blauw-schimmelkaas vandaan komt!

Slechts weinig herinnert hier aan de grote aantallen pelgrims die ooit hierlangs richting Santiago trokken. De kloosterkerk is danig aangepast, eerst versterkt, daarna afgestaan aan de plaatselijke parochie. Het klooster met bijgebouwen is volledig verdwenen.

een flamboyant portaal, is overgebleven. Tegenwoordig stoppen pelgrims daar om te mediteren voor een beeld van Jacobus.

Slechts een klein oratorium, een kapel met

43.5 Bostens

Het valt niet mee om bij het passeren van de kerk in het centrum deze als zodanig te herkennen. Het gebouw ziet er meer uit als een middeleeuwse versterking. De kerk werd echter aan het eind van de 10^e eeuw al vermeld in documenten, toen ze werd geschonken door de hertog van Gascogne aan het Saint Sever-klooster en onderging veranderingen in de 12e en 13e eeuw. De monniken vergrootten het koor en richtten

de klokkentoren op, die werd doorboord met elegante openingen versierd met kapitelen. In de 14^e eeuw werd de klokkentoren verhoogd en kreeg bovenaan een loopbrug, waardoor deze kon dienen als een uitkijktoren. De fraai gebeeldhouwde gootsteunen (modillions) zijn helaas grotendeels door de tijd geërodeerd. Binnen zie je een Romeinse zuil die het wijvatervat ondersteunt, een overblijfsel van de oude Romeinse weg, de route die in de middeleeuwen door pelgrims werd gebruikt. Oorspronkelijk zou de kerk

volledig zijn geschilderd. Hiervan resteert alleen een fresco uit de 12e eeuw, met Christus in majesteit (Majestas Domini). Boven de veranda bij de ingang zien we ook een Christusmonogram dat, naast de gebruikelijke letters "Khi" en "Rhô" (zie *afb. links*), de inscripties draagt: "Lux", "Pax" en "Lex".

53.0 Bougue

De église Saint-Candide werd gebouwd in de 12e eeuw in romaanse stijl. Het is een tussenstop op de Limousin-route van de bedevaart naar Santiago de Compostela. Van de oorspronkelijke kerk is alleen de rechter overspanning overgebleven. Deze werd tijdens de 14e en 15e eeuw versterkt. Bij de wederopbouw van de kerk in 1854 werd ze hergebruikt als klokkentoren. De zuilen van de zijingang zijn afkomstig van een 18e-eeuws altaarstuk.

62.0 Mont-de-Marsan

De stad Mont-de-Marsan zou rond 1135 zijn gesticht door Pierre de Lobanner, burggraaf van Marsan, die er een bolwerk van wilde maken. Daarvan is alleen de donjon van Lacataye (15e eeuw) overgebleven. In de middeleeuwen, bestond Mont-de-Marsan uit twee zeer verschillende wijken: de vestingstad rond het kasteel en aan de andere kant het havengebied aan de oever van de Midou. De doorgaande pelgrims werden verwelkomd in verschillende hospices, afhankelijk van beherende religieuze gemeenschappen. Buiten de stad was er ook een Saint-Jacques-ziekenhuis, dat in 1577 door de protestanten werd verwoest.

Vandaag de dag is de oude stad, noordelijk van de route - tussen de riviertjes Le Midou en La Douze, die samen La Midouze vormen - zeker een bezoekje waard. De église Saint-Medard was het eerste heiligdom dat pelgrims ontwaarden bij hun aankomst in Mont-de-Marsan. Het is nog steeds een prachtig Romaans gebouw dat in de 17e eeuw volledig werd gerestaureerd. Binnen in de kerk, bij afwezigheid van Saint-Medard, zien we voornamelijk afbeeldingen van de heilige Antonius en Johannes de Doper. *(Bij de kruising met de Avenue de Lacrouts = km 60.5 >> 250 m naar rechts, langs begraafplaats).*

We kunnen er ook genieten van de zogenaamde 'romaanse' huizen uit de 12e eeuw die in Frankrijk zeldzaam zijn. Hun bijzonderheid is het bouw materiaal: schelpensteen, een kalkstenen soort die ook werd gebruikt voor de bouw van Saint Medard. Een mooi voorbeeld van deze huizen is te zien in de rue Maubec op nr 6bis (*foto links*) en 24bis. Ten slotte bereik je de Madeleine-kerk (aan de Rue Victor Hugo) met zijn neoklassieke gevel uit 1830. Het volgde twee eerdere heiligdommen op: de eerste in Romaanse stijl uit de

11e eeuw, de tweede een versterkte gotische constructie uit de 14e eeuw. Beiden waren opgedragen aan Marie-Madeleine, net zoals de basiliek van Vézelay. Zouden we daarin een verwijzing moeten zien naar het pad dat de pelgrims volgen en die we op hun beurt volgen?

71.4 Saint-Christau

Twee kilometer voorbij Benquet passeer je in het plaatsje Saint-Christau een (on)opvallend kerkje: Église Saint-Christophe. Het huidige gebouw uit de 13e eeuw, verving een primitief kerkje uit het Merovingisch (*met de in 496 gedoopte koning Clovis als belangrijkste exponent*) tijdperk. Na een verwoesting door Hugenoten in 1562 werd ze meteen weer in oorspronkelijke staat herbouwd.

Tegenwoordig vrijwel niet meer in gebruik,

slechts bij rouw en trouw worden er nog diensten gehouden. Op het kerkhof, tegen de kerk aan, bevindt zich een opmerkelijk graf met de tekst: 'ICI REPOSE BERTRAND PETIT LOUSTAU. ANCIEN GARDE DU CORPS DE S.M. LOUIS XVI, DÉCÉDÉ À BENQUET LE 26 JANVIER 1831 À L'ÂGE DE 73 ANS. PRIEZ POUR LUI' (*Hier ligt Bertrand Petit Loustau, voormalig lijfwacht van H.M. Louis XVI, die op 26 januari 1831 op 73-jarige leeftijd in Benquet stierf. Bid voor hem*'). Als je hem hier vindt ben je slechts twee handdrukken verwijderd van de laatste koning van Frankrijk, die op 21 januari 1973 onder de guillotine zijn hoofd verloor op de Place de la Concorde in Parijs.

79.0 Sainte-Eulalie

Ook hier hebben we te maken met een zeer oude robuust uitziende kerk. De eerste vermelding dateert uit het begin van de 11e eeuw, als de al bestaande kerk wordt overgedragen aan de monniken van Saint-Sever. Bouwkundige elementen doen vermoeden dat in de 14e of 15e eeuw er behoorlijk is verbouwd. Ook een deel van de zuidbeuk lijkt uit het eind van de 19e eeuw te dateren. Plannen van toen om ook de toren een moderne 'update' te geven hebben het toen niet gehaald.

78.8 Saint-Sever

Saint Sever en Saint Girons maakten aan het eind van de 4^e eeuw deel uit van een groepje dat, na een pelgrimage naar Jeruzalem en Rome, in deze streek kwam evangeliseren. Het gebied viel officieel nog onder Romeins bestuur en had, na jaren van Christenvervolgingen, vanaf 313 officieel vrijheid van godsdienst. Maar het gezag van de Romeinen was tanende, en na een volksverhuizing hadden de Visigoten een koninkrijk gevestigd in zuidwest Frankrijk. De Visigotische koning voelde zich door het succes van de evangelisatie bedreigd. Hij overviel het Romeinse Castellum en het paleis van de gouverneur, die zich tot het christendom had bekeerd, versloeg de troepen en onthoofde Saint Sever.

Als je vanaf de brug naar Saint-Sever omhoog gaat kom je langs de 'Côte de Brille' en een heilige bron. Rechts van je op een heuvel lag het Castellum waar de moord plaats vond. Op de fundamenten ervan ontstond later een versterkt kasteel en in de 8^e eeuw stichtten de benedictijnen er een eerste kerk met een crypte van Saint Sever. In 1932 werd op die heuvel een arena gebouwd. Je hebt vanaf de heuvel een prachtig uitzicht op de Ardour, op Saint-Sever en de omgeving, maar je vindt daar niets terug van deze bewogen geschiedenis.

Saint Sever speelt opnieuw een rol tijdens de slag bij Taller in 982, tussen graaf Sanches van Gascogne en de Noormannen. Deze laatsten hadden vanaf 840 veel steden in de wijde omgeving vernield, geplunderd of ingenomen. Deze slag maakte daar een eind aan. Saint Sever zou zelf zijn verschenen aan de soldaten van Sanches om ze moed in te spreken, waardoor ze de slag wonnen. Als dank, bouwde Sanches daarna voor de benedictijnen van Saint Sever een abdij op korte afstand van de crypte. Je komt hier langs als je Saint-Sever binnenloopt.

Midden 11^e eeuw ontstond in dit klooster de 'Beatus van Saint Sever'. Beatus was een Spaanse monnik uit de 8^e eeuw. Beroemd is zijn beschrijving van de Apocalyps, en vooral de prachtige miniaturen die daarbij gemaakt zijn (*afb. links*). De naam Beatus wordt ook gebruikt om die stijl van miniaturen, die vooral in Spanje veel navolging vond, mee aan te duiden. Een bezoek aan de romaanse abdij is zeker de moeite waard, er zijn o.a. bijzondere en zeer oude kapitelen (*afb. rechts*), sfeervolle kapellen, relieken van Saint Sever en een fraaie kloostergang te bewonderen.

Verderop langs de Rue du General Lemarque kom je langs een tweede klooster. Dit is het in 1280 gestichte Dominicaner Couvent des Jacobins (*afb. rechts*). Een deel ervan is nu in gebruik als museum, waar vondsten uit de vroege stadsgeschiedenis te zien zijn en een diorama met uitleg over de Beatus van Saint Sever. Ook de pelgrimsherberg is hier gevestigd.

Nadat je de Ardour bent overgestoken verandert het landschap. Na de uitgestrekte en tamelijk vlakke dennenbossen van Les Landes komt nu het wat heuvelachtiger landschap van de Chalosse, met meer landbouw en veeteelt. De dorpen liggen dicht bij elkaar en de percelen zijn kleiner. Weilanden, akkers (veel mais) en bos wisselen elkaar af.

93.8 Horsarrieu

Van de in 1982 gerenoveerde Saint-Martin kerk uit de 15^e eeuw valt vooral de toren op. Ook hier weer een donjon-achtige toren die tijdens de godsdienstoorlogen ongetwijfeld goede diensten heeft bewezen, hoewel ze uiteindelijk toch ten prooi viel aan een verwoestende brand. De pelgrims op de voorgrond geven aan dat de kerk nog steeds een markante plaats is op de Via Lemovicensis.

97.0 Hagetmau

Bij de passage van Hagetmau vind je, 150m rechts van de route, de crypte van Saint-Girons. Het enige overblijfsel van een grote abdij uit de 11^e eeuw. Middeleeuwse pelgrims kwamen hier het graf van Saint Girons bezoeken. Hij maakte deel uit van dezelfde groep evangelisten als de eerder genoemde Saint Sever. Na de onthoofding van Saint Sever trof hem hetzelfde lot. Het verhaal gaat dat Karel de Grote

een stenen heiligdom liet bouwen op zijn graf. Dat werd in 859 verwoest door de Noormannen. In de 11^e eeuw stichtten de Benedictijnen er de abdij Saint Girons. Tijdens de Godsdienstoorlogen in de 2^e helft van de 16^e eeuw is het in brand gestoken en daarna verlaten. Midden 17^e eeuw is de abdijskerk weer gerestaureerd maar tijdens de Franse Revolutie (1794) ontmanteld. Daarna zijn er diverse pogingen geweest tot wederopbouw, pas in 1904 is

besloten tot afbraak, met uitzondering van de crypte waar ooit de tombe van Saint Girons stond, en die ook nu nog bezocht kan worden. Vooral de schitterende romaanse kapitelen maken dat de moeite waard.

De parochiekerk Sainte Madeleine in het centrum van Hagetmau heeft gebrandschilderde ramen die het leven van Saint Girons uitbeelden (*afb. links*).

102.6 La fontaine de Saint-Pierre

Op de hoek bij de afslag naar Momuy (vlakbij twee enorme maïs-silo's met een radarkoepel even verder), ligt La fontaine Saint-Pierre, ook wel 'de Béougos' genaamd. Dit betekent in het oude Gascons: 'drenk hier de ossen'. De bron dateert uit de 12e eeuw. De constructie toont twee zeer naïef beeldhouwde figuren die Sint Petrus en een andere apostel zouden moeten vertegenwoordigen. Aan het water uit deze bron worden geneeskrachtige eigenschappen toegedicht, in het bijzonder om de pijn van benen te genezen!! Dus . . .

105.6 Labastide-Chalosse

Dit dorp bestond al in de 9e eeuw, doch werd verwoest door de Noormannen. De middeleeuwse bastide (*waar de naam naar verwijst*) en het na de verwoestingen van de godsdiensoorlogen herbouwde dorp hebben altijd pelgrims voorbij zien komen. Van dit turbulente en destructieve verleden is momenteel niets meer overgebleven. Slechts nabij de brug over de Luy, vormt een cirkelvormige greppel het enige overblijfsel van de historische plaats.

112.8 Sault-de-Navailles

Ontstaan uit de samenvoeging van twee kleine dorpen in 1260, alsmede de vestiging van de burggraven van Béarn in het Château de Moncade, bevorderde de ontwikkeling van de plaats enorm. In 1460 verloor de stad weer de meeste voordelen aan Pau, die een betere geografische positie innam. Bij de ingang van de stad staat de Moncade-toren, het enige overgebleven overblijfsel van het kasteel dat in 1242 werd gebouwd. Je kunt het bezoeken en vanaf het terras heb je uitzicht over het hele platteland van de Béarn en de Pyreneeën.

Met de binnenkomst in het departement Pyrénées-Atlantiques bent u ook binnengekomen in de Béarn. Dit is het oostelijkste gedeelte van de Pyrénées-Atlantiques.

5.4 Sallespisse

Het kasteel van Sallespisse heeft een geschiedenis die teruggaat tot midden 14e eeuw, maar is niet toegankelijk en vanaf de route (hoofdroute of variant) niet of nauwelijks zichtbaar.

12.7 Orthez

bestond in de 11e eeuw uit 2 romaanse kerkjes met elk een groepje huizen eromheen. De ene, de Bourg-vieux, lag bij een doorwaadbare plaats in de rivier en had een versterkte burcht die de overgang over de Gave de Pau controleerde. De Rue Bourg Vieux (zie de stadsplattegrond in de gids) herinnert daaraan. De tweede, de Bourg Saint-Pierre, lag rond een voorganger van de huidige kerk Saint-Pierre, bezat een marktplaats waar o.a. zout werd verhandeld. Onder het bestuur van de Burggraven (Vicomes) van de Béarn werd het in 1194 de hoofdstad van de Béarn en maakte het een lange periode van vrede mee, waardoor de stad bloeide en groeide. In de 13e eeuw liet Gaston VII van Béarn een stenen brug over de Gave bouwen. Waarschijnlijk bestond hij oorspronkelijk uit twee in de rivier gebouwde torens met poorten, met daartussen één stenen boog. De torens waren met beide oevers verbonden met houten brugdelen, die bij gevaar weggehaald konden worden. Op de huidige brug is één van de torens verdwenen en de houten brugdelen zijn vervangen door stenen bogen. Wanneer dat precies gebeurd is, is onbekend, maar er is wel een mooie legende over:

Gaston Fébus, een 14e-eeuwse opvolger van Gaston VII, kwam terug van een jachtpartij en wilde op weg naar huis de brug oversteken toen een hevige storm de houten brugdelen wegblies. Hij uitte een woedende vloek, waarop een bliksemslag de ruiter die hem vergezelde doodde. Gaston besloot toen om de brug geheel in steen te laten bouwen. Op dat moment verscheen een man met een rood gezicht en kleding die aanbood om de brug voor hem te bouwen, in ruil voor de eerste negen maagden die over de nieuwe brug zouden gaan. De man was natuurlijk de duivel zelf, en hij toog onmiddellijk aan het werk. Petrus, als beschermheilige van de stad en naamgever van één van de kerken kwam de maagden te hulp. Toen de duivel de laatste steen wilde plaatsen slaakte Petrus een doordringende kreet zodat de duivel de steen liet vallen en er vandoor ging. De steen bleef op de brug liggen, en vormde tot in lengte van jaren een hobbel in het wegdek.

N.B.: De overeenkomsten met de Pont Valentré over de Lot in Cahors (kleine foto rechts) zijn opmerkelijk. De (oorspronkelijk) twee torens, de bogen en zelfs de bijbehorende legende over een duivel die bij de bouw behulpzaam was, maar die aan het eind toch door een slimme truc buitenspel werd gezet.

Dezelfde Gaston VII liet ook het oudste deel van de Tour Moncade bouwen dat vanaf dat moment ging dienen als woonslot van de Burggraven van de Béarn. Je loopt hierlangs als je de stad in wandelt.

De huidige kerk Saint Pierre is eind 13e begin 14e eeuw gebouwd in gotische stijl. De kapitelen en de sluitstenen van de gewelven zijn rijk gedecoreerd met een grote verscheidenheid aan motieven. De klokkentoren aan de noordzijde is begin 19e eeuw, tegelijk met de stadsmuur, afgebroken.

16.2 Sainte-Suzanne

Het kerkje heeft een raam waarop Sint Jacob is afgebeeld.

35.5 Sauveterre-de-Béarn

De plaats ligt op een hoge rots boven de Gave d'Oloron. Boven op de rots vinden we het Middeleeuwse stadsdeel, met de romaanse vestingkerk St. André. De kerk werd eind 12e eeuw gebouwd en vertoont mozarabische¹ invloeden.

Vanaf de kerk heb je een prachtig uitzicht op het rivierdal.

¹ De Spaanse christenen onder Moorse overheersing, ook wel Mozaraben genoemd, ontwikkelden in de 9e tot de 12e eeuw een eigen kunststijl zowel in de architectuur als de beeldhouwkunst, de ivoorsnijkunst en de handschriftversieringen. Deze kunststijl noemt men **mozarabisch**.

Vlak bij de kerk kijkt een imposante verdedigingstoren uit over het dal. Dit is de Tour Montréal, waarschijnlijk uit de 12e eeuw en in het verleden ook gebruikt als woontoren.

Als je afdaalt naar de rivier kom je na de poort in de stadsmuur langs de Fontaine de Sénéchal, ingebouwd in de stadsmuur.

De bron hoorde bij het vroegere Hôpital Saint-Jacques en de bijbehorende kapel Saint Jean, waar de pelgrims werden opgevangen.

Beneden bij de rivier ligt een deel van de versterkte brug uit de 13e /14e eeuw op een toenmalige route naar Navarra. De brug wordt de Vieux Pont of Pont de la Légende genoemd. Er hoort dus een legende bij:

In 1170 stierf koning Gaston V van de Béarn. Zijn vrouw, koningin Sancie werd er publiekelijk van beschuldigd dat ze haar pasgeboren zoon had vermoord.

De koning van Navarra, Sanche, broer van koningin Sancie, besloot dat alleen een 'waterproef' haar onschuld kon bewijzen. Het vonnis werd uitgevoerd in aanwezigheid van 3000 mensen op en bij de brug. Met gebonden handen en voeten werd de koningin in de Gave gegooid. Maar in plaats van door het woeste water te worden verzwolgen werd haar lichaam zachtjes naar een dichtbijgelegen zandbank gevoerd om daar te landen. De koningin werd toegejuicht door de menigte en onschuldig bevonden. Uit dankbaarheid aan Maria, die ze had aangeroepen, borduurde ze een prachtige mantel die ze naar de Notre Dame van Rocamadour stuurde.

37.5 L'Hopital

De route wijkt even af van de D933 om over een oude brug te gaan. Je komt langs een voormalig pelgrimshospitaal (*waaraan de plaats ongetwijfeld haar naam heeft te danken*) en de resten van een kapel.

39.7 De grenssteen van Pausasac

Hier loop je het vroegere koninkrijk Navarra binnen, dat zich uitstrekte aan beide zijden van de huidige Spaanse grens. Je loopt hier Frans Baskenland binnen en zult dat pas bij de Spaanse grens weer verlaten.

Vanaf hier zie je in dorpen en steden de 'fronton', een kaatsmuur waartegen in heel het Baskische gebied het pelote spel wordt gespeeld. Dit is een balspel dat verwant is aan het Friese kaatsen.

49.7 Saint-Palais

(Donapaleu in het Baskisch) was ooit een belangrijke vestingstad in het koninkrijk Navarra, en korte tijd zelfs hoofdstad. In de 16e eeuw werden Basse Navarre (Frans) en Haute-Navarre (Spaans) van elkaar gescheiden.

In de Saint-Paul kerk (Rue du Palais de Justice 35) werden de eerste bijeenkomsten van de Staten-Generaal van Basse Navarre gehouden na die splitsing.

Tegenover de Saint-Paul staat een huis waarop tussen de 1e en de 2e verdieping een aantal hoofden is afgebeeld. Het zijn de hoofden van een aantal belangrijke leden van het oude koningshuis van Navarra, aangevuld met mythologische figuren. Het wordt daarom 'Maison des Têtes' genoemd.

In het Musée de Basse Navarre is de geschiedenis van de streek en de stad te vinden, maar ook een tentoonstelling over de Santiagoroute en de verzorging van pelgrims in de streek.

54.4 Stèle² de Gibraltar

Een in 1964 opgericht merkteken om de samenkomst van drie routes naar Santiago te markeren: de weg van Tours, de weg van Le Puy en die van Vézelay.

Met de rotsige zuidpunt van de Spaanse kust heeft dit Gibraltar niets te maken, het is een verbastering van het Baskische woord Salbatore, dat verlosser betekent.

56.9 Chapelle de Soyarce

Na de stèle klim je naar één van de hoogste punten in de wijde omgeving. Bij goed zicht kan je dan de toppen van de Pyreneeën zien liggen.

Op het hoogste punt staat de kapel van Soyorce. De kapel is vrij recent gebouwd om een oudere kapel te vervangen.

58.4 Harambeltz

De kapel St. Nicolas is rond 1200 gebouwd op een pre-romaanse voorganger en bevat muurschilderingen en een mooi Jacobsbeeld. In Harambeltz zijn van oudsher pelgrims opgevangen en verzorgd, totdat in 1784 Lodewijk XVI de pelgrimshospitaals in Harambeltz en Ostabat sloot ten behoeve van de pelgrimsopvang in Saint-Palais.

Op de gevel van het huis naast de kapel staat een inscriptie uit de 18e eeuw die hierover gaat. Op het kerkhof staat weer een voor deze streek zo kenmerkende stèle.

² We zullen in deze streek diverse stèles tegenkomen. Het zijn meestal uit één stuk steen of hout bestaande schijven of pilaren met een beeldhouwde voorstelling en/of tekst. Ze werden o.a. al door de oude Egyptenaren, de Perzen, de Grieken en de Romeinen gebruikt om graven en speciale plaatsen te markeren.

69.4 Ostabat

Deze plaats is ontstaan in de 12e eeuw als bastide (= een versterkte plaats), met een rechthoekig stratenplan en had zelfs stadsmuren. Deze werden echter al in 1228 afgebroken op last van de koning van Navarra.

Vanaf 1140 zijn er geschriften waarin Ostabat wordt genoemd als plaats waar pelgrims werden opgevangen. Het groeide uit tot het grootste centrum van de opvang en verzorging van pelgrims. Ook kreeg de stad marktrechten en groeide uit tot een welvarend handelscentrum.

Ostabat werd grotendeels verwoest in de 100-jarige oorlog (1337-1453). Daarmee verdween ook de bastidestructuur. Later werden de markthallen weer opgebouwd. Op die plaats staat nu het gemeentehuis, dat ondergronds nog arcaden van de markthal bewaart.

Er staan in Ostabat mooie baskische huizen in de stijl van Basse Navarre. Vaak staan er boven de deuren inscripties over de bouwdatum en de naam van de eigenaars. De oudste dateren uit de 17e eeuw.

In de kerk is een polychrome (= in verschillende kleuren beschilderde) kruiswegstatie te zien, met onderschriften in het Baskisch.

Naast de kerk is een fronton voor het pelote spel. Bij de ingang van het dorp staat een wegkruis met schelp.

65.4 Larceveau

In de kerk zijn weer schijfvormige grafstenen te zien, afkomstig uit de oude kapel van het gehucht Arros.

71.7 Gamarthe

Ook hier zijn bij de kerk diverse schijfvormige grafstenen aanwezig.

80.3 Saint-Jean-le-Vieux

De kerk (Saint Pierre) is van oorsprong Romaans en dateert uit de 12e of 13e eeuw. Daarvan resteert nog één portaal onder het afdak bij de toren, dat in 1630 is gerestaureerd (dat jaartal staat boven de deur), maar dat daarbij het Romaanse karakter behouden heeft. Boven het jaartal is het Christusmonogram ✠ te zien.

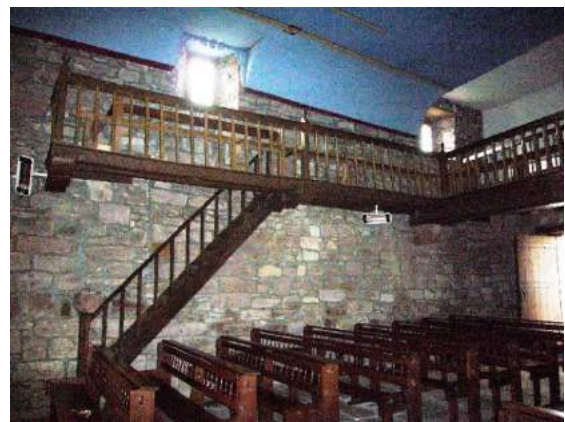
Daaromheen drie met bloemetjes gedecoreerde bogen. Verder op de kapitelen leeuwen, slangen, palmen en bladeren. Het interieur is typisch Baskisch. Op het kerkhof staan weer een paar schijfvormige grafstenen.

250m westelijk (niet aan de route, voor de kerk linksaf) zijn resten van een Romeinse legerplaats opgegraven, compleet met termes (= *Romeinse badhuizen*). Het was de grootste Romeinse legerplaats in de regio, verder waren er ook ijzer-, koper- en zilvermijnen. Diverse vondsten zijn te zien in het museum ter plekke. Deze legerplaats lag langs de Romeinse weg over de Pyreneeën, die nu nog steeds wordt gevolgd door de pelgrims.

Onderweg naar de legerplaats kom je langs een laag heuveltje, een 'motte' uit de feodale periode. Dat is een met de hand opgeworpen verhoging, bedoeld om een kasteel of versterking op te bouwen.

82.7 Sainte-Madeleine

Het kerkje dateert uit 1328 en was oorspronkelijk een privé kapel van een adellijke familie. Nu hoort het bij Saint-Jean-le-Vieux. Het interieur is van een grote eenvoud en nodigt uit om even te gaan zitten om de sfeer te proeven.

Voor veel pelgrims zal de naam van dit kerkje herinneringen oproepen aan hun vertrekmoment uit Vézelay. Daar zullen ze de pelgrimszegen hebben ontvangen in de Basiliek Sainte-Marie-Madeleine.

In de omgeving van de kerk staan een paar mooie huizen in Baskische stijl, een interessant kruis, een fronton en een watermolen.

84.3 Saint Jean-Pied-de-Port

Deze plaats loop je binnen door de Porte Saint-Jacques (*foto rechts*). Meteen daarna, scherp links omhoog, is de toegangsweg naar de Citadel. Rechtdoor loop je de Rue de la Citadelle in die afdaalt naar de kerk Notre-Dame-du-Bout-du-Pont en met een poort onder de kerktoren door uitkomt bij de oude brug over het riviertje de Nive. Aan de overkant gaat de Rue d'Espagne weer omhoog naar de Porte d'Espagne, waar de weg naar de pas en naar Spanje begint.

Saint-Jean-Pied-de-Port is door zijn ligging van oudsher ook een vestingstad. Eind 12e eeuw liet de koning van Navarra een koninklijk kasteel bouwen op de plaats van de huidige citadel. Aansluitend werd ook het stadje gesticht, bestaand uit de huidige Rue de la Citadelle en een paar korte zijstraatjes met daaromheen stadsmuren van roze zandsteen.

Toen in de 16^e eeuw Basse Navarre en Haute-Navarre van elkaar gescheiden werden en Basse Navarre onder de Franse koningen viel, werd het belangrijk om de pas naar Spanje te bewaken. Daarom werd het inmiddels vervallen kasteel vervangen door een citadel (= *militair bolwerk*). De 17^e-eeuwse militaire architect Vauban zorgde voor een verbouwing en verdere versterking van de Citadel, en op zijn initiatief werd toen ook het deel van het stadje, ten zuiden van de brug, voorzien van vestingmuren.

De citadel heeft tijdens de eerste Wereldoorlog gediend als militaire gevangenis, en tussen 1936 en 1937 herbergde het 500 Spaans-Baskische kinderen, op de vlucht voor de gevolgen van de Spaanse burgeroorlog.

Bijzonder aardig is de wandeling 'chemin de ronde' die langs de stadsmuren voert.

Neem daarvoor tegenover de kerk het

zijstraatje rechtsaf, en vlak voor de stadspoort weer rechtsaf de trappen op. Je komt dan weer uit bij de Porte Saint-Jacques. Je kan de wandeling nog vervolgen door omhoog te lopen naar de Citadel, en daar een pad naar beneden te nemen, dat langs de restanten van de oostelijke

6. Sault-de-Navailles - Saint-Jean-Pied-de-Port

stadsmuren loopt en uitkomt bij de Romeinse brug over de Cize naar de camping. Rechtsaf langs de rivier kom je weer terug bij de kerk.

Tussen 1383 en 1417, in de periode dat er twee (tijdelijk zelfs drie) pausen waren, één in Rome, en één in Avignon, waren er ook twee bisschoppen van Bayonne, en vestigde de bisschop (drie stuks op rij), die de paus van Avignon steunde, zich in Saint-Jean-Pied-de-Port. De Prison des Évêques (= *gevangenis van de bisschoppen*) in de Rue de la Citadelle (nr 41) herinnert aan die tijd. Of die bisschoppen er inderdaad een gevangenis op na hielden is twijfelachtig. Het gebouw is ouder dan de periode van het schisma (= *kerkscheuring*), en mogelijk was het eerder zetel van een handelsbeurs of een stadhuis. Het is in de 19e eeuw gebruikt als lokale gevangenis voor disciplinair gestrafte soldaten uit de Citadel. Tijdens de laatste jaren van WOII werden hier door de nazi's voortvluchtigen voor - wat wij de 'Arbeitseinsatz' noemden - opgesloten. Het is nu een museum dat je kunt bezoeken. Onder het gebouw bevindt zich een crypte in de vorm van een enorme gotische zaal uit de 13e eeuw (9 x 14 meter).

Maar hebben de pelgrims altijd de weg van Saint-Jean-Pied-de-Port naar Roncesvalles genomen? Dat is niet zo waarschijnlijk. Saint-Jean is eind 12e eeuw gesticht en toen liepen er al lang pelgrims de pas over. De Codex Calixtinus, een 12e-eeuwse tekst over de Camino (feitelijk een historische reisgids), noemt Saint-Jean-Pied-de-Port maar één keer, terwijl Saint-Michel driemaal genoemd wordt. Het dorpje Saint-Michel ligt ten zuid-oosten van Saint-Jean. Het lijkt er dus op dat de pelgrims aanvankelijk na Saint-Jean-le-Vieux naar Saint-Michel liepen en vandaar, over de 'passage de Cize', naar Roncesvalles.

De zojuist genoemde 'passage de Cize', welke je direct ná Saint-Jean staat te wachten, is een zeer oude pas die al in de Romeinse tijd werd gebruikt door reizigers op de weg van Frankrijk naar Spanje, om de Pyreneeën over te steken. De naam Cize zou - volgens zeggen - afgeleid zijn van Caesar. Momenteel wordt zelfs de gehele streek 'Cize' genoemd. Karel de Grote gebruikte in 778 deze pas om met zijn leger de Pyreneeën over te steken. Het Roelandslied vertelt hoe het met deze veldtocht afliep.